

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra středoevropských studií

Bakalářská práce

Jana Čambalová

**Slovensko-česká mezijazyková homonymie –
lexikální analýza na bázi Slovensko-českého slovníku
(A-L)**

Slovak-Czech interlingual homonymy – lexical analysis on the
base of Slovak-Czech dictionary (A-L)

Praha 2014

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Mira Nábělková, Csc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Míře Nábělkové, Csc. za odborné vedení, čas, který mi věnovala, množství cenných rad a ochotu kdykoli pomoci, a to nejen při psaní bakalářské práce, ale rovněž v průběhu celého studia.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. 8. 2014

.....

Podpis

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je slovensko–česká lexikální mezijazyková homonymie, která je jevem do současnosti zatím velmi málo zpracovaným. Hlavní částí této práce je zrcadlový slovník mezijazykových homonym, který je vytvořen na základě vzájemné konfrontace jednotlivých údajů z překladových slovníků Slovensko- českého a Česko-slovenského (v rozsahu písmen A-L). První, teoretická, část práce se zabývá výkladem paradigmatických vztahů v jazyce obecně a dále s větší podrobností vztahy jednotlivými, jako je paronymie, homonymie, polysémie a mezijazyková homonymie. Druhou částí je část praktická, v níž jsou popsány použité zdroje a postupy tvoření zrcadlového slovníku a následně rozebírány konkrétní jevy vycházející ze zpracovaného slovníku. Poslední kapitola je zaměřena na mezijazykovou homonymii v názvech měsíců a ročních období.

Abstract

The main topic of the bachelor's work is a Slovak-Czech lexical interlingual homonymy, the phenomenon, which has not been processed yet. The principal part of this work is a mirror dictionary of interlingual homonyms created on the basis of mutual confrontation figures from Slovak-Czech and Czech-Slovak translation dictionaries (ranging from letter A to letter L). The first part, theoretical, is following up the explanation of paradigmatic relations in the language in general and in detail pursue relations as paronymy, homonymy, multiple meaning and the interlingual homonymy. In the practical second part there are described used materials and method of creation of the mirror dictionary. Subsequently there are analysing specific phenomena, which are proceed from processed dictionary. The last chapter is about interlingual homonymy in the name of months and parts of the year.

Klíčová slova

slovensko-česká lexikální konfrontace, mezijazyková homonymie, slovenština, homonymie, čeština, slovník mezijazykových homonym

Key words

Slovak-Czech lexical confrontation, interlingual homonymy, Slovak, homonymy, Czech, dictionary of interlingual homonyms

Obsah

1. Úvod	7
2. Teoretická část	9
2.1 Mezijazyková homonymie v kontextu nazírání na paradigmatické vztahy v lexikální zásobě	9
2.1.1 Polysémie	9
2.1.2 Homonymie	12
2.1.3 Paronymie	15
2.1.4 Mezijazyková homonymie	16
3. Praktická část	25
3.1 Zrcadlový slovník slovensko-českých mezijazykových homonym	25
3.1.1 Zdrojové slovníky	25
3.1.2 Další slovníkové a materiálové zdroje	26
3.1.3 Zpracování zrcadlového slovníku	27
3.1.4 Slova nezpracovaná v jednom z výchozích slovníků	31
3.1.5 Významy nezpracované v jednom z výchozích slovníků	36
3.1.6 Vícenásobná mezijazyková homonymie a paronymie	39
3.1.7 Jevy nezachycené v zrcadlovém slovníku	45
3.2 Mezijazyková homonymie v lexikálně sémantickém poli času	61
- názvy měsíců (a dalších časových úseků)	61
4. Závěr	74
5. Seznam použité literatury:	76
6. Seznam příloh	80

1. Úvod

Slovenština a čeština jsou blízce příbuznými jazyky z rodiny nejen středoevropských jazyků, ale také ze skupiny jazyků západoslovanských. Vycházejí spolu s dalšími slovanskými jazyky z jednoho prehistorického jazyka, z praslovanštiny, což se odráží v základu všech těchto jazyků i ve vzájemných vazbách mezi nimi. Značnou část jejich slovní zásoby tvoří stejně či podobně znějící slova, která mají v některých případech shodný i význam, někdy se ale významově (více či méně) rozcházejí. Čeština a slovenština nejsou výjimkou, vzájemný vztah mezi nimi je navíc mnohem komplikovanější díky historickým obdobím, v nichž se vyvíjely souběžně a vzájemně se ovlivňovaly a to nejen po dobu existence společného státu Čechů a Slováků, ale už v období národněosvobozovacího zápasu obou národů v období tzv. dlouhého 19. století a stejně tak mezijazykovou situaci zkomplikovalo jejich následné odloučení vznikuvší po rozpadu federace roku 1992. Přestože se oba jazyky dostávaly postupem času také pod vliv jiných jazyků, slovanských i neslovanských, ať už díky kolonizačním vlnám nebo jiným faktorům, základ vlastní slovní zásoby zůstal i v dnešní době zachován a v něm také množství formálně blízkých slov, která mohou při vzájemném kontaktu mezi Čechy a Slováky v případě významové shody pomáhat, v případě významové neshody však působit značné komunikační problémy – a to nejen příslušníkům mladší věkové generace, která sa narodila už v období existence samostatných států.

Právě tato problematika tvoří základ mé práce. Vzhledem k podobnosti obou jazyků vznikala v průběhu let spíše jazykovědná díla, která se zabývala diferenčními, formálně odlišnými výrazy označujícími tutéž skutečnost, zato stejná, podobná či stejně znějící slova s různým významem zůstávala po dlouhou dobu opomíjena. Otázka mezijazykové homonymie mezi slovenštinou a češtinou nebyla nikdy důkladně zpracovávána, zřejmě proto, že se u těchto jazyků předpokládá při komunikaci schopnost vzájemného porozumění. A nikdo zvláště v období společného státu nepředpokládal, ačkoli jistě ne úplné, současné oslabení kulturních či společensko-ekonomických vazeb. Do současnosti tak existuje jen velmi málo prací, které by se jí věnovaly z ucelenějšího hlediska. Vznikaly různé studie i slovníky, zabývající se mezijazykovou homonymií u různých slovanských jazyků, jako například mezi polštinou a češtinou, ruštinou a češtinou nebo polštinou a slovenštinou.

Slovensko-česká zrádná slova jsou spíše okrajově zmiňována v pracích Vlasty Strakové (1985), Viery Budovičové (1987), Zdenky Sochové (1991), Jarmily Bartákové (1997) nebo Marie Hádkové (2001), a také ve vysokoškolských učebnicích slovenštiny a češtiny (Bělič – Jedlička a kol, 1964; Sokolová, 1991). Mezi stejně znejícími a významově odlišnými výrazy jsou uváděny příklady slov jako *horký, horník, hole, hory, chudý, kapsa, kapusta, kázeň, kúrit'/kouřit, palica/palice, perný, riadiť'/řídít, vedro, stávka, špatný, sprostý, spraviť'/spravit, topit'/topit a j.*

Cílem mojí práce je přispět k hlubšímu poznání tohoto jevu primárně vytvořením uceleného zrcadlového slovníku slovensko-českých mezijazykových homonym v rozsahu slov počínajících písmenem A až po písmeno L (další části jsou zpracovány v jiných bakalářských pracích). Jako podklad k těmto pracem byly použity dva překladové slovníky, Slovensko-český slovník Ž. Gašparíkové a A. Kamiše a akademický Česko-slovenský slovník, které posloužily jako pramen pro vypracování zrcadlového slovníku. V samotné práci byly využity i další zdroje, výkladové slovníky slovenštiny a češtiny, Český národní korpus, Slovenský národní korpus a paralelní korpusy.

Vlastní bakalářská práce je rozdělena do dvou hlavních částí, teoretické a praktické. První zmíněná část se věnuje teorii paradigmatických vztahů v jazyce a blíže se zabývá konkrétními pojmy, jako jsou polysémie, homonymie, paronymie a v daném kontextu pak mezijazyková homonymie představená s pomocí stručných příkladů. Druhá část je věnována zdrojům používaným při tvorbě slovensko-českého zrcadlového slovníku mezijazykových homonym a při interpretaci některých problémových nebo jinak zajímavých jevů, a následně jsou v dílčích kapitolách rozebírány jednotlivé jevy, které se při zpracovávání zrcadlového slovníku mezijazykových homonym objevily.

Výsledkem mého snažení je, kromě přiblížení dílčích jevů, jako je např. existence mezijazykové homonymie v lexikálně sémantickém poli pojmenování časových úseku, přibližně dvoustranový zrcadlový slovník (A-L), uvedený v příloze práce, který společně s částmi slovníků zpracovanými v ostatních bakalářských pracích může posloužit jako cenná pomůcka nejen pro filology, ale také pro další společenské či jiné vědní obory a, pevně věřím, také v běžné slovensko-české komunikaci.

2. Teoretická část

2.1 Mezijazyková homonymie v kontextu nazírání na paradigmatické vztahy v lexikální zásobě

Zkoumání lexikální mezijazykové homonymie jako dílčí téma lexikální konfrontace vychází z obecných poznatků lexikologie zaměřené na zkoumání lexikální zásoby z různých aspektů. Mezi lexikálními jednotkami existují vzájemné vztahy, na jejichž základě se tvoří skupiny či soubory jednotek systému slovní zásoby. Tyto vztahy jsou formální, formálně-významové nebo významové. Všechny vztahy lexikálních jednotek jsou zastoupeny ve všech přirozených jazycích světa, protože přirozeně souvisí s lidským myšlením a psychologií. Vzhledem k tomu, že se uplatňují jak v kontextu a výpovědi, tak také v lexikálním systému, jedná se o opozici vztahů syntagmatických a paradigmatických. K paradigmatickým vztahům, které mohou být významové nebo formálně významové, patří polysémie, homonymie, paronymie, synonymie, antonymie, hyperonymie, hyponymie a ko-hyponymie. Při zkoumání mezijazykové homonymie mohou být (v závislosti na zaměření a cílech konkrétních výzkumů) relevantní všechny paradigmatické lexikální vztahy – v jejím základním vymezení se však uplatňují zejména poznatky týkající se prvních tří, polysémie, homonymie a paronymie.

2.1.1 Polysémie

Polysémie je v jazykovém (v tom i lexikálním) systému běžným jevem, vznikajícím v rámci konkrétního jazyka, ačkoli její vznik může být podnícen i polysémií v jiném jazyce. Vychází z určité úspornosti jazykového projevu, tedy především ze snahy pojmenovávat nové skutečnosti na základě analogie, aniž by došlo k vytváření nových lexikálních jednotek. Jedna výrazová forma se tak vztahuje ke dvěma či většímu množství označovaných skutečností, přičemž mezi jednotlivými významy je zpravidla možno vysledovat genetickou souvislost a odvoditelnost. Polysémie stojí jako jev v opozici k synonymií, tedy v opozici více významů vyjádřených jednou formou oproti více formám, majícím jeden a týž význam.

Polysémií se vyznačuje většina typů lexémů, podle jejich druhu se však liší míra polysémnosti. Například plnovýznamová slova jsou více polysémní než neplnovýznamová,

například předložky a spojky, stejně tak je míra polysémnosti vyšší u slov neodvozených než odvozených. Nejméně jí najdeme u kompozit, sdružených pojmenování a ustálených frazeologických spojení. Míra polysémnosti narůstá také s vyšším komunikačním zatížením lexémů, „aj medzi polysémiou (homonymiou) slov a frekvenciou slov možno nájsť určitú koreláciu: Čím je slovo frekventovanejšie, tým má viacej polysémie (homonymie). Čím je slovo menej frekventované, tým má menej polysémie.“ (Ondruš – Sabol, 1981: 228)

Vydělování jednotlivých významů (semémů) polysémického lexému je náročným úkolem, který je nutné stavět na hlubším jazykovědném základě, neboť ne všechny významové rozdíly slov jsou zcela evidentní. Podle J. Filipce a F. Čermáka (1985: 138-139) se při výzkumu lexikální polysémie uplatňuje i hledisko gramatické (morfologické a syntaktické) a slovotvorné, a také distribuční, frekvenční a stylistické charakteristiky.

Od lexikální homonymie se polysémie odlišuje tím, že jednotlivé významy (lexie) polysémického lexému sémanticky i geneticky souvisí. Hranice mezi nimi však není ostrá a neexistují specifikovaná kritéria pro jejich přesné vymezení. V otázce vymezování více významů jednoho lexému oproti dvěma samostatným lexémům se názorově rozchází mnohá díla zabývající se lexikologií. Mezi polysémií a homonymií se vyskytuje pásmo, které nemá jednoznačně charakter ani homonymie, ani polysémie; není vždy možné je od sebe odlišit. Podle Dynamiky slovné zásoby současné slovenčiny (Horecký – Buzássyová – Bosák a kol., 1989: 341) je v takových případech adekvátnější používat nediferencovaný termín, např. mnohoznačnost nebo nejednoznačnost lexémů. Jednotlivé významy se od sebe mohou vzdálit natolik, že se jejich motivační vztah začne ztrácet a nastává rozpad polysémie.

Jak uvádí například I. Ripka a M. Imrichová (2003: 73), z motivačního hlediska mohou být mezi jednotlivými lexemi polysémického lexému vztahy buďto postupného, nebo souřadného odvozování. V případě odvozování postupného vzniká řetězec odvozených významů slova, kdy se význam odvozuje od předchozího a následně se sám stává východiskovým pro další řetězení. U souřadného odvozování slouží coby motivant jeden konkrétní význam, z něhož vycházejí přenesením významy další. Ke vzniku polysémie dochází zejména dvěma způsoby, a to buď lexikalizací kontextových významových posunů, nebo tvorbou přenesených pojmenování. Proces, kdy lexikální jednotky nabývají nových významů, je nazýván sémantickým tvořením, případně odvozováním – jeho podstatou je přenos pojmenování na jinou označovanou skutečnost. Existují tři různé typy tohoto přenosu: metonymie, synekdocha a metafora.

1. Metonymie¹

Metonymie vzniká tím způsobem, že se původem jedno a totéž pojmenování přenáší na dvě či více dalších označovaných skutečností, které spolu vnitřně souvisí. Ukázkou metonymie může být například slovo *měsíc*. „Posun designátora mesiac z denotátu nebeské těleso na denotát dvanáctina roka je metonymia, lebo nebeské těleso mesiac raz za tridsať dní mení svoju 'tvár'“ (Ondruš - Sabol, 1981: 230). Podle V. Jílka (1987) lze metonymii rozdělit na 3 typy, a sice

1. metonymii strukturní – pod ni spadají názvy dějů, které se přenášejí na pojmenování osob nebo jiných jevů (*kontrola* – proces kontrolování → člověk provádějící kontrolu; *přejezd* – přejíždění → konkrétní místo, kde se přejíždí), dále názvy vlastností přenášené na nositele (*bohatství* – vlastnost → hmotný majetek), názvy povolání přenesené na místo, kde je vykonáváno či kde jsou prodávány výrobky (*sklenářství*, *pekařství*), přenesení názvu obalů na věci v nich uložené (*sklenička*, *flaška*) nebo také místní názvy přenesené na zde žijící osoby (*Celá Bratislava držela smutek*.);

2. metonymii kontextovou – k její realizaci dochází na základě přenášení vlastních jmen, ať už jmen osob (vidět *Klimta* – výstavu jeho děl, sehnat nejnovějšího *Pratchetta* – aktuálně vydanou knihu autora), nebo zeměpisných názvů použitých namísto události (*Moháč* – „Byl to druhý *Moháč*“²);

3. metonymii etymologickou, apelativizaci proprií – při níž nastává přenos vlastního jména na obecné označení, například u fyzikálních jednotek nebo výrobků či jiných předmětů a vlastností (*volt*, *ampér*, *donquijotství*), případně přenos místních vlastních jmen (*damašek*, *tokaj*).

2. Synekdocha³

Podstatou synekdochy je přenesení slova na základě rozsahových poměrů označovaných skutečností. Jedná se o přenesení pojmenování celku na části, případně o přenesení pojmenování části na celek. Jako příklad zde může být uvedeno slovo *ruka* – část od zápěstí k prstům, jejíž pojmenování bylo přeneseno na celou horní končetinu, ve druhém případě slovo *mládí* (*mládí vpřed* – myšleno lidé, tedy posun od abstraktního celku na konkrétní části). Synekdocha se vyskytuje pouze u podstatných jmen.

¹ z řec. *meta* = mimo, za; *onyma* = pojmenování

² Označení často používané v maďarském prostředí – bitva u Moháče roku 1526, po níž následovalo pro Uhersko nešťastné období.

³ z řec. *syn* = současně; *ekdoche* = uchopení

3. Metafora⁴

Metaforou označujeme přenášení významu slov na základě podobnosti, dochází u ní k pojmenování nového významu už existující formou. Zakládá se na podobnostech například tvaru (*hruška* – tvar ovoce → *hruška* u koňského sedla), barvy (*tyrkysová* – podle drahého kamene), rozsahu (*kopec* problémů) či funkce (*ruka* zákona).

Můžeme sem řadit rovněž apelativizovaná propria, neboli zobecněná vlastní jména (pozn. zařazení podle Jílka, 2005: 44). Na základě podobnosti sem mohou být zařazena přenesená pojmenování vlastností, zaměstnání či míst, zvláště u posledního zmíněného je však těžce rozpoznatelná hranice mezi zařazením do metafor nebo metonymií.

Metafory se obecně vyskytují u jmen podstatných, přídavných, sloves a příslovčí. Mohou být buď obrazné, nebo lexikalizované (dělení podle Ripka - Imrichová, 2003: 62). Prvně zmiňované vznikají jako tvořivý spontánní jev při přímé komunikaci (*slyšina* – stejný význam jako *vidina*, jen přenesený na jiný smyslový orgán), zatímco lexikalizované metafory buď již získaly, nebo získávají celospolečenskou platnost. Mohou být dvou různých typů, a sice a) mohou být součástí významových použití jednotlivých lexémů, nebo b) vytváří sekundární významy polysémických lexikálních jednotek.

2.1.2 Homonymie

Homonymie vzniká tak, že jedna jazyková forma, ať už psaná či mluvená, má dvě nebo více funkcí, významů či smyslů, na rozdíl od polysémie navzájem nesouvisejících. Jedná se o jev primárně vnitrojazykový. Funkční hodnota homonym tkví v tom, že v důsledku formální shody získávají osobitou příznakovost. „Sila homonymie spočíva teda v tom, že prijímateľ (percipient) vždy tuší či predpokladá, a preto aj hľadá súvislosti medzi javmi pomenúvanými tým istým slovom“ (Ripka – Imrichová, 2003: 74). Homonymie patří k paradigmatickým vztahům, které mohou komplikovat komunikaci, J. Filipec a F. Čermák o ní hovoří jako o jevu, který „ruší“ (Filipec – Čermák, 1985: 141). Homonymie je jevem doprovázejícím rozšiřování slovní zásoby, objevuje se kupříkladu při přejímání cizích slov sjednocováním formy slova cizího a domácího nebo převzetím více cizích slov, pro něž existuje jedna forma. Homonymie není jevem vztahujícím se pouze k lexikální oblasti, vyskytuje se v různých jazykových rovinách. Častá je například homonymie gramatická.

⁴ z řec. *meta* = mimo, za; *fora* = přenášení

Homonymii je možné dělit různými způsoby. Obecně se jazykovědci neshodují na způsobu vyčleňování homonym, ani na jejich rozdělení; například Š. Peciar vyděluje zvlášť kategorii homonym historických (Peciar, 1980: 87), podle P. Ondruse, J. Horeckého a J. Furdíka se homonyma kromě odlišnosti významové zakládají zároveň na odlišnosti etymologické (1980: 166), J. Filipec a F. Čermák (1985: 142) zařazují určité vyčleněných skupiny homonym do jiných kategorií než např. V. Jílek (1987), podle nějž se podává následující rozdělení.

Homonymie podle původu

1. **Homonymie lexikální** – jedná se o nejběžnější typ homonymie, vznikající na základě náhodné formální shody slov. Lze ji rozdělit do tří podskupin: a) slova domácí – např. *vlna* (srst/vlna na vodě) nebo *zapřít* (dvěře/pravdu); b) slova přejatá a domácí – sem spadají slova jako *pas* – cestovní doklad/střed těla a za c) slova přejatá, jako například *puk* – hrana oděvu/hokejový kotouč.
2. **Homonymie slovotvorná** – člení se na dva typy. První typ homonym je vytvářen předponami a příponami, jako například u slov *přelít*, *leštička* nebo *loupačka*. V prvním případě se jedná o dvě různé činnosti (přelít něco někam/ přelít okraj nádoby), v případě druhém jde zároveň o označení pro stroj i ženu vykonávající určitou činnost, u druhého příkladu o děj a ženu. Tento typ často označuje osoby, děje, povolání či místa, vlastnosti nebo ženské varianty původně mužského rodu.⁵ Druhý typ je vystavěn na základě paralelního tvoření. Jedná se o princip tvoření, kde je totožný slovotvorný základ, ale jednotlivé významy spolu nijak nesouvisí, jako například u slova *červenka*, které má význam druhu ptáka, nemoci vepřů, červené hlíny, plemene slepic i odrůdy pšenice.
3. **Slovnědruhá homonymie** – se vyskytuje u slov vzniklých přenosem z jedné slovnědruhé kategorie do jiné, přičemž slovo získává novou mluvnickou charakteristiku, stejně jako nový význam. Za příklad zde mohou sloužit zpodstatněná přídavná jména (*vedoucí*, *berní* či *hlásný*) nebo slova vzniklá přenosem z podstatného jména (*běda* – podstatné

⁵ Zejména u tohoto typu homonymie existuje u jednotlivých lingvistů (a také v praxi lexikografických projektů) rozdílné nazírání – homonymie tohoto typu se někdy hodnotí jako polysémie (jako osobitný typ polysémie se tento typ formálně-významových vztahů nazývá také kosémií, srov. Dolník, 2007: 56; Orgoňová – Bohunická, 2011: 76).

jméno/přísluvce v přísudku/ citoslovce). Slovnědruhová homonymie může být i výsledkem náhodné formální shody (*bez* – podstatné jméno/ předložka).

- 4. Homonyma vzniklá z rozpadlé polysémie⁶** – objevují se tehdy, když se jednotlivé významy polysémního lexému od sebe vzdálí do té míry, že se vytratí souvislost a vývojový vztah se stane z hlediska současného jazyka nečitelným. Je tomu tak například u slova *pero* (část pokrývky ptačího těla/nástroj na psaní).⁷

Homonymie podle rozsahu

- 1. Homonymie úplná** – jako úplná homonyma jsou chápána slova, která nemají žádné společné sémantické příznaky a formálně se shodují v celém svém paradigmatu – mají tedy shodný slovní druh i rod. Jsou to například slova *kapat* (padat po kapkách/ hynout), *bod* (tečka/bodnutí) nebo *loučka* (malá louč/malá louka).
- 2. Homonymie částečná** – tento typ homonym zahrnuje lexémy, které se liší v některé z kategorií, tedy mají odlišný některý z tvarů, osobu, číslo, slovní druh, rod, nebo životnost, například slova *hnát* (podstatné jméno/sloveso), *jeskyňka* (malá jeskyně/pohádková bytost), *lenoch* (opěradlo/líný člověk) nebo *kanón* (dělo/člověk v něčem vynikající).

Homonymie pravá a nepravá

- 1. Homonymie pravá (vlastní)** – homonyma se shodují jak v grafické, tak také ve zvukové podobě.
- 2. Homonymie nepravá (nevlastní)** – jedná se o slova, u kterých je shoda v některém bodě narušena. V. Jílek, podobně jako P. Hauser, do této kategorie řadí také paronyma a mezijazyková homonyma, kterým bude věnována pozornost v následujících kapitolách.
- a) homofony** – jedná se o slova shodující se v podobě zvukové, ale odlišující se grafickým zápisem, jako například u slov *slepýš/slepíš*, *Lad'ka/lat'ka*,

⁶ J. Filipec a F. Čermák (1985) jako 4. kategorii uvádí homonyma morfologická, rozpadlou polysémii do základního dělení nezařazují vůbec (s. 141).

⁷ Zmíněná část pokrývky těla ptáků totiž dříve sloužila jako nástroj na psaní, nicméně změnou reality se daný význam vytratil a z polysémního slova se stalo slovo homonymní.

holt/hold, (spíš/spíž), ostříš/ostříž nebo led/let.

b) homografy – tato slova jsou opakem k předchozímu, jsou to slova, u nichž je shodná podoba grafická, ale liší se v podobě zvukové. Tento jev je častější spíše u slov v jiných jazycích, v češtině se vyslytují v menší míře. Př. slovo *proudit* (pr-ou-dit – proud/pro-udit – proces uzení).⁸

c) mezislovní homonyma – jsou tvořena obvykle jedním slovem na straně jedné a na druhé straně spojení dvou slov, případně předložkové vazby. Jsou to například dvojice *minarety/mi na rety*, *asimilovat/ asi milovat* nebo *prohru/ pro hru*.

2.1.3 Paronymie

Paronymie je vztah mezi jednotkami jazyka, který je založený na formální podobnosti při odlišnosti významu. Jedná se o jev blízký homonymii, podle některých autorů (viz výše) je řazena do nepravé homonymie. Od homonymie se liší tím, že u homonym nastává absolutní formální shoda slov, zatímco u paronymie se v různé míře vyskytuje rozdíl ve formě. Objevuje se u slov domácího původu, stejně jako u slov původu cizího.

Podobně jako u rozdílu mezi polysémií a homonymií nejsou ani při paronymii její hranice přesně stanoveny. Touto otázkou se ve své práci zabývají například J. Benkovičová a J. Dolník (1986: 153-154). Je zde řešeno, jakou úlohu sehrává sémantika při vymezování paronymních vztahů mezi slovy a také zda je paronymie založena jen na principu náhodné formální příbuznosti slov – mezi paronyma patří také slova vycházející ze společného základu. Při užším chápání paronymie podle J. Mistríka (1985), spočívajícím v rozlišování jednotlivých paronym na základě odlišnosti v jedné hlásce, popřípadě přehozením pořadí hlásek, se ukazuje, že se se v jedné řadě ocitají jak slova se společným kořenem, tak také slova náhodně foneticky příbuzná. U Š. Ondruše a J. Sabola (1981) se paronyma vymezují jako podobná slova, která se ovlivňují významem, sémantická souvztažnost je zde tedy jedním z určujících prvků paronymie.

J. Dolník (2003: 106) uvádí šest vlastností určujících ohraničení rozsahu pojmu paronymie:

1. hlásková, zvuková příbuznost, podobnost;
2. istá morfematická homogénnost podmínená zhodným koreňom;

⁸ J. Filipec a F. Čermák homofony a homografy ve své klasifikaci nevyčleňují, neboť mají pouze okrajovou funkci.

3. zhodná gramatická charakteristika;
4. paradigmatická charakteristika podmienená istým typom a druhom opozície;
5. výrazná sémantická diferencovanosť (s čím súvisí odlišnosť v sémantickej valencii) alebo naopak – istá významová príbuznosť;
6. nesprávne použitie v reči vyplývajúce z ich chybnej vzájomnej zámeny.

Vnitrojazykové významové a formálne-významové lexikálne vzťahy konstituujúci lexikálny systém jedného jazyka sa promítajú i do konfrontácie lexikálnych systémov dvoch jazykov, ktoré sú charakterizované odlišnými vnútornými paradigmatickými vzťahmi. Pri sledovaní mezijazykovej homonymie vo slovenštině a češtině jako blízkopříbuzných jazycích se na jedné straně můžeme opřít o přístupy k vnitrojazykové homonymii (a širě i paronymii), na druhé straně se samy rozdílné paradigmatické vztahy lexémů, difference v sémantické stavbě slov a v celém spektru paradigmatických vztahů na vzniku mezijazykové lexikální homonymie podílejí.

2.1.4 Mezijazyková homonymie

Pod mezijazykovou homonymií se obecně rozumí situace, kdy se formálně shodná (nebo, v širším pojetí, podobná) slova sémanticky odlišují – na rozdíl od vnitrojazykové homonymie, kdy tato situace nastává mezi lexémy jednoho jazyka, se při mezijazykové homonymii formálně shodují a významově odlišují lexémy dvou (nebo vícero) jazyků. Tento jev vystupuje jako potenciální problém zejména při učení cizích jazyků nebo překladatelské praxi. Osobitné postavení má v příbuzných jazycích, například slovanských, u kterých se těchto zrádností vyskytuje více než u jazyků nepříbuzných, kde jsou problematickými spíše internacionální pojmenování, zatímco v příbuzných jazycích jsou ve vysoké míře zrádná slova domácího původu. E. Lotko (1992: 22-25) používá termín „zrádná slova“ jak pro označení mezijazykových homonym, tak také jevů jim příbuzných. Z překladatelsko-tlumočnické praxe u nich uvádí zrádnost ve třech podobách – zrádnost ve výslovnosti, v slootvorné stavbě a v odlišné kombinatorice slov.

Otázce mezijazykové homonymie se ve svých dílech věnovali mnozí autoři, z širšího hlediska například Dezider Kollár (1987) nebo Radmila Horáková (2003). Další z jazykovědců se zabývali homonymními vztahy mezi konkrétními jazyky, například

mezijazykovou homonymií rusko-českou Josef Vlček (1966), mezijazykovou homonymií polsko-slovenskou Marta Pančíková (2005), polsko-českými jazykovými vztahy Edvard Lotko (1992) a zrádnými slovy v konfrontaci slovensko-české Jarmila Bartáková (1998) nebo Marie Hádková (2001).

Problematika vymezení pojmu mezijazyková homonymie je ještě komplikovanější než u vnitrojazykové homonymie a polysémie, neboť se jednotlivé lexémy v konfrontaci s dalším jazykem dostávají do složitějších vztahů. Jak podotýká R. Horáková (2003: 13): „Otázku terminologického (i teoretického) vymedzenia medzijazykových (interlingválnych) homoným, tzv. zrádných slov, aproxymatov a pod. domáca a zahraničná lexikológia a lexikografia ani dnes nerieši jednotne.“ Například J. Filipec a F. Čermák (1985: 126) v základním dělení homonym na vnitrojazyková a mezijazyková označují tímto pojmem homonymii tvořenou slovy přejatými z různých jazyků; V. Jílek (1987: 51) je zařazuje pod kategorii nepravých homonym a pojem vysvětluje tak, že „jde o rozdílné významy slov při zachování totožné grafické podoby v případě cizích (zejména příbuzných) jazyků“. Vymezení mezijazykové homonymie, na které sa navazuje i v dalších pracích, a uvedení její problematiky do širších souvislostí uvádí ve své práci D. Kollár (1987: 223): „Termínom medzijazyková homonymia sa rozumie akustická alebo grafická, resp. akustická a grafická zhoda slov s rozdielnym významom v rámci dvoch alebo viacerých jazykových systémov. Medzijazyková homonymia je teda jav vyplývajúci z konfrontácie slovnej zásoby jazykov, a je preto pochopiteľné, že ju ako jazykový problém nastoľovali predovšetkým lexikografi.“

Mezijazyková homonymie mezi slovanskými jazyky je specifickým jevem, neboť všechny jazyky vycházejí z jednoho společného základu, kterým byla praslovanština. Podle Š. Ondruše (1984: 435) je to důvod, proč je základní slovní zásoba zděděná z prehistorických dob v podstatě shodná. Odlišnosti v jazycích vznikly až v důsledku dalšího vývoje, kdy na jednotlivé jazyky působily různé vlivy. Jak uvádí M. Pančíková (2005: 23), „niekedy diferenciacia zašla tak ďaleko, že dnes majú určité slová protichodný význam“. Za příčinu vzniku mezijazykové zrádnosti dále označuje fakt, že polysémická slova v jednom jazyce často korespondují jen s jedním z významů polysémického slova druhého jazyka, přičemž v prvním jazyce se jedná o význam hlavní, kdežto v druhém jde o význam sekundární – někdy navíc se stylistickou odlišností. Tento druh slov může způsobovat těžkosti, neboť osoba, která se snaží o osvojení si příbuzného jazyka často neví, jestli se u slova jedná o význam z jeho rodného jazyka nebo ne. Pro zjištění stavu v konkrétní komunikační situaci nicméně naštěstí mnohdy stačí i minimální kontext (nastávají však i situace, kdy kontext slova nestačí).

Rozdělení mezijazykových homonym

Podobně jako u většiny kategorií slov, ani u mezijazykových homonym není způsob dělení u všech autorů jednotný. M. Pančíková (2005) vymezuje tři podkategorie zrádných slov – slova, u kterých se objevuje 1. zrádnost významová;

2. zrádnost významová a stylová;

3. zrádnost stylová.

Mezijazyková homonyma pak dále dělí na 1) formálně úplně totožná, tedy slova se stejnou formou grafickou i akustickou;

2) akusticky, případně graficky zčásti omezené, ale s významem rozdílným: a) úplně,
b) částečně.

Další ze způsobů rozdělení, který se obecně považuje za základní, je rozdělení na mezijazyková homonyma úplná a částečná na základě srovnávání shody a rozdílnosti jednotlivých významů. Jsou sem zařazena slova jak polysémnní, tak i monosémnní.

Při lexikální konfrontaci slovenštiny a češtiny v této práci se uplatňuje následovná klasifikace mezijazykových homonym:

1. Úplná mezijazyková homonyma

Jedná se o monosémnní i polysémnní lexémy, u nichž jsou všechny významy při porovnání obou jazyků rozdílné, nenastává zde z hlediska sémantiky žádná shoda. Úplných mezijazykových homonym se ve srovnání s částečnými vyskytuje méně. Na základě zpracování v překladových slovnících je možno jako úplná mezijazyková homonyma uvést např. lexémy *kapusta*, *hlavatý*, *horký*:

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
kapusta , -y ž. 1. zelí ♦ <i>pustiť capa do k-y</i> udělat kozla zahradníkem kapustný i kapustový kapustička	kapusta -y ž. 1. kel: <i>dušená k.</i> dusený kel; bot.: <i>k. kadeřavá</i> kel kučeravý; <i>ružičková k.</i> ružičkový kel kapustový kapustička
hlavatý příd.	hlavatý příd.

1. paličatý 2. zříd. hlavatý: <i>h-é stĺpy</i> hlavato/hlavate	1. veľkohlavý: <i>h. hřebík</i> veľkohlavý klinec; (v rozlič. odb.) poľnohosp. <i>h-é konopě</i> <i>materné konope</i> ; <i>h-á pšenice</i> veľkoklasá pšenica 2. bot. <i>vstavač h.</i> vstavač hlavatý (<i>Orchis globosa</i>)
horký ¹ horkosť , -ti ž. 1. hořkost ◇ <i>vypit' kalich h-i až do dna</i>	horký horkost -i ž. 1. horúčosť, horúčava: <i>cítí h. ve tvářích</i> cítí horúčavu na lícach

2. Částečná mezijazyková homonyma

Částečnými mezijazykovými homonymy jsou lexémy, u kterých existuje shoda v jednom nebo ve vícero z významů, ale v dalších se odlišují. V případě, že je v jednom jazyce lexém monosémní, jeho význam se shoduje s některým z významů polysémního lexému na straně druhého jazyka. Jako částečné mezijazykové homonyma vystupují na základě slovníkového zpracování napr. lexémy *babský*, *kokos*, nebo *kvasit'*/*kvasit*.

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
babský příd. 1. babský 2. babí: <i>b-é leto</i>	babský příd. 1. babský: <i>b-é léky, řeči, klepy</i> babské lieky, řeči, klebety
kokos , -u m. 1. kokos kokosový	kokos -u m. 1. kokos 2. ob. expr. tekvice (hlava): <i>narazit si k. tresnúť</i> sa do tekvice 3. hovor. kokosový pokrovec kokosový
kvasit' , -í, -ia nedok. 1. kvasit: <i>mušt kvasí</i> mošt kvasí 2. vřít, kypět, kvasit: <i>politický život kvasí</i> 3. nakládat: <i>k. kapustu</i> nakládat zelí nás. kvasievat'	kvasit -í -í nedok. 1. kvasit': <i>naložené zelí kvasí</i> natlačená kapusta kvasí; <i>k. zelí, okurky</i> kvasit' kapustu, uhorky (nakladať na kvasenie); pren. kniž. <i>na všech stranách to kvasí</i> na všech stranách to

kvasiť sa	vrie, kvasí 2. zbierať sa, hnisat': <i>rána kvasí</i> rana sa zbiera, hnisá
------------------	---

Jak je vidět na uvedených příkladech, kromě „vlastních“ mezijazykových homonym se mezi nimi vyskytují také mezijazyková paronyma. Při srovnání slovenštiny a češtiny se ukazuje velká část lexikální zásoby, kde se slovenská a česká slova odlišují přítomností diferenčních fonémů a grafému, nebo také rozdílnou distribucí shodných fonémů – pravidelně se taková difference vyskytuje např. v infinitivu sloves nebo u abstrakt (slovenské *t'* – české *t*) (*kvasiť* – *kvasit*, *horkosť* – *horkost*). Na základě uplatnění diferenčních fonémů nebo grafémů (jako jsou ve slovenštině například *l', l', ľ, r, ô, ia, ä*, v češtině *ř* či *ů, ě*) se mnohé lexémy s formálně blízkou stavbou částečně odlišují – při významové shodě vystupují jako vzájemné ekvivalenty (*chôdza* – *chůze*, *ľavica* – *levice*), no v situaci přítomnosti významových rozdílů mohou být hodnocena jako mezijazyková paronyma – a představovat značnou část šíře chápané mezijazykové homonymie.

Vedle uvedených případů se v slovníku mohou vyskytovat také slova, u kterých se objevuje vnitrojazyková homonymie.

dokúrit' ¹ , -im, -ia dok. 1. přestat topit dokúrit' ² , -ím, -ia dok. 1. expr. přihnát se	dokouřit -ím -í dok. 1. dofajčit': <i>d. cigaretu</i> dofajčit' cigaretu dokuřovat
---	--

Vyskytují se tak případy, kdy mezi úplná homonyma může patřit také lexém, u něhož se na základě vnitrojazykové homonymie projevuje mezijazyková homonymie vícenásobná. Vnitrojazyková homonymie může být přítomna i v případech částečné mezijazykové homonymie:

kvákat' ¹ , -ka/-če, -kajú/-ču nedok. 1. ● (o vráně, kachně, žábě) kvákat kvákat' ² , -čem/-kam, -ču/-kajú, přech. -	kvákat -ká/-če -kají/-čou nedok. 1. ● kvákat': <i>vrány, kačeny kvákají</i> vrany, kačky kvákají; hrub. <i>kváká nesmysly</i> kváka nezmysly (tára); <i>zpěváčka k-á</i> speváčka kváka
--	---

<i>ajúc/kvačúc</i> nedok. 1. hovor. krákat (za vlasy)	(falošne, nepríjemne spieva) 2. ● křkať: <i>žáby kvákajú</i> žaby křkajú 3. krákorit': <i>slepice kvákajú</i> sliepky krákoría
---	--

Vnitrojazyková homonymie a paronymie (někdy ve vzájemné kominaci) se může rovněž vyskytnout současně u obou porovnávaných jazyků.

Jako příklad složité strukturace mezijazykových formálně-významových vztahů můžeme uvést formálně spjaté soubory paronymních lexémů – ve slovenštině *lak*, *ľak*, *liek*, v češtině *lak*, *lák*, *lek*, *lék*:

lak , -u m. 1. lak ľak , -u m. 1. lek, leknutí liek , -u m. 1. lék	lak -u m. 1. lak: <i>l. na nábytek</i> lak na nábytok; <i>živičný l.</i> bitúmenový lak; <i>čerínkový l.</i> zvrásnený lak lakový lák -u m. 1. nálev: <i>okurkový l.</i> uhorkový nálev; <i>lák ze zelí</i> kapustnica (šťava z kyslej kapusty) lek -u m. 1. ľak: <i>strnout l-em</i> střpnut' od ľaku, zmeraviet' lék -u m. 1. liek: ob. <i>l. na kašel</i> , <i>pro kašel</i> liek proti kašľu ◇ <i>proti věku není l-u</i> proti veku nieto lieku
--	---

Úplná i částečná slovensko-česká mezijazyková homonymie, její podoby a rozsah, které se ukáží zejména při práci se slovníkovým materiálem, představují zajímavou a důležitou součástí pohledu na slovensko-české lexikální difference. I když je vědomí její existence přítomno ve srovnávacím pohledu na slovenskou českou slovní zásobu oddávna, nebyla jí doposud věnována žádná ucelenější práce. V jednotlivých pracích, studiích nebo i

učebnicích můžeme o existenci mezijazykových homonym najít pouze jednotlivé zmínky, upozornění a příklady mezijazykových homonym.

Jako zajímavost můžeme zde uvést (i proto, že lexém patří do námi sledovaného výseku slovní zásoby) upozornění na rozdílné fungování slova *chlap* ve slovenštině a v češtině u L. Štúra, který přítomnost mezijazykové homonymie formuloval i šíře: „Češi mají v inšom vízname tje samje slové, ktorje mi v inšom užívame“ (1846: 58). O slove *chlap* píše: „Češi hovorja chlap v zmysle surovom, asi v tom ako Nemci svoje Tölpl, Bengl, mi naproti tomu v zmysle mužnom: to je chlap, po chlapskí sa zadržau. U Čechou bi dakoho s tím zle ucti'u kebi o ňom rjekou chlap, ale u nás, ako hovoríme, posadí s tím dakoho na koňa. U Čechou chlapík je asi to čo u nás chlap, u Slovákou chlapík je alebo malí chlap, ktorí sa dobre vrtiť zná, alebo šepleta“ (1846: 58). Bez aspirace na vyčerpávající opis vzájemného vztahu slov můžeme konstatovat, že L. Štúr zde zachytil pragmatický rozdíl ve fungování slov v obou jazycích, který se (ač mnohdy neuvědomován) udržuje i v dnešní době. V překladových slovnících se tento rozdíl promítá do zpracování s kvalifikátorem *expr.* v ČSS (zatímco ve SČS je lexém *chlap* v odpovídajícím prvním významu zpracován jako bezpříznakové slovo⁹). Diference naznačená L. Štúrem u slova *chlapík* se ve slovníkovém zpracování promítá do faktu, že u českého *chlapík* se uvádí vedle slovenského ekvivalentu *chlapík* také ekvivalent *chlap*. Celkově však na základě překladového zpracování nevyznívá protiklad lexémů tak ostře, jako ho L. Štúr představil.

SČS

ČSS

<p>chlap, -a m.</p> <p>1. chlap: (muž, mužský, zprav. silný) <i>ch. ako hora</i> <> do chlapa do jednoho; <i>robiť, pracovať za ch-a</i> pracovat jako ch.; bude zase ch.; <i>hovor.</i></p>	<p>chlap -a m. <i>expr.</i> chlap (v rozlič. význ.): (muž) <i>chlap jako hora</i> chlap ako hora; <i>expr. chlapina (chlapák): poctivý ch. statočný, čestný chlap; pejor. (naničhodník) mizerný, drzý ch. mizerný, bezočivý</i></p>
---	--

⁹ Ze zpracování ve výkladových slovnících můžeme uvést zachycení polysémie slovenského slova ve Slovníku současného slovenského jazyka – ve 3. a 4. významu se hodnotí jako hovorové: 1. dospelý človek mužského pohlavia; syn. muž, 2. nositeľ kladných mužských vlastností, silný, šikovný, nebojácny muž, 3. iba v chlape hovor. *expr.* pri zvolaní, upozornení, výzve, oslovení (obyč. karhavo, vyčítavo, nahnevane, zlostne a pod.), 4. hovor. ženatý muž vo vzťahu k žene, manžel, muž.

<p>expr. 5. j. chlape: čo je s tebou, chlape?</p> <p>2. <i>lid.</i> muž (manžel); -pisko, -a s. i m.</p> <p><i>zvel. expr.</i> chlapisko</p> <p>chlapák, -a, 1. mn. -ci m. <i>hovor. expr.</i></p> <p>chlapák; -páčik, -a/-čka, 1. mn. -ovia</p> <p><i>m. zdrob. oslab.</i> chlapáček</p> <p>chlapík, -a, 1. mn. -ci m. <i>expr.</i> chlapík</p> <p>chlapina, -y ž. <i>expr.</i> 1. chlap 2. mužský</p> <p>zápach</p>	<p>chlap; <i>nár.</i> (ženatý muž)</p> <p>chlapák -a m. <i>expr.</i> chlapák, chlapík, chlapina</p> <p>chlápek -pka m. <i>ob. expr.</i> chlapík, chlapina</p> <p>chlapík -a m. <i>expr.</i> chlapík, chlap</p> <p>◇ <i>hovor. už je zas ch.</i> <i>hovor.</i> už je zasa chlap; už je zasa na nohách (zdravý, zdravá); už je zasa hore koncom</p> <p>chlapina 0</p>
--	--

Ukazuje se však, že slovenský lexém *chlap* a český lexém *chlap* mají skutečně částečně odlišné fungování (na historicky doložené negativní konotace slova *chlap* v češtině se upozorňuje např. v práci Dědictví řeči; Němec – Horálek a kol., 1986: 397-398). Zřetelný důkaz odlišného fungování (a v tom implicitně odlišného vnímání pragmatiky slov) můžeme najít ve slovensko-českém paralelním korpusu (par-skcs-fic-3.0-sk), kde oproti 4013 výskytům slova *chlap* ve slovenských textech stojí jen méně než polovina (1738) výskytů v odpovídajících českých textech. V dalších můžeme oproti slovenskému *chlap* najít české ekvivalenty – nejčastěji *muž* a *mužský* (v rozdílných kontextech), *chlapík*, *chlápek* aj. Subtilní téma představuje otázka, do jaké míry shodně nebo rozdílně vnímají mluvčí slovenštiny a češtiny slovo *chlap tam*, kde se vyskytuje „shodně“ ve slovenských i českých paralelních textech. Podrobnější srovnávací výzkum fungování lexémů v obou jazycích by mohl vést k obrazu daných mezijazykových homonym také v jejich slootovorném okolí (*chlapák*, *chlapík*, *chlápek*, *chlapina*) – se štúrovským impulzem v pozadí diachronního i synchronního srovnání.

Zmínky o slovensko-českých mezijazykových homonymech můžeme najít ve vícero pracích českých a slovenských lingvistů, např. u V. Strakové (1985), V. Budovičové (1987), Z. Sochové (1991), J. Bartákové (1997). Příklady mezijazykových homonym (i když se tak nenazývají) přinášejí také vysokoškolské učebnicích slovenštiny a češtiny, např. *badat'*, *zbadat'*, *boriť sa*, *bývať*, *horký*, *chudý*, *kapsa*, *kapusta*, *kúriť*, *nebohý*, *os*, *osa*, *pečeň*, *pivnica*, *planý*, *pohár*, *porážka*, *pysk*, *sprostý*, *statočný*, *statok*, *stávka*, *špatný*, *tlačiť*, *tlač*, *zástava*, *zbožie* (Bělič – Jedlička a kol, 1964: 150), *kázeň*, *kancelár/kancelář*, *horník*, *hole*, *hory*, *kachle*, *palica/palice*, *riadiť/řídit*, *perný*, *statok/statek*, *chudý*, *vedro*, *stávka*, *špatný*, *horký*, *sprostý*, *kel*, *kapusta*, *vinica/vinice*, *spraviť/spravit*, *kapsa*, *doska/deska*, *moc*, *stretnúť sa/střetnout se*, *kúriť/kouřit*, *topiť/topit*, *pohár*, *pokoj*, *kolísať/kolísat*, *závod*, *porážka*, *podnebie/podnebí*, *úkol* (Sokolová, 1991: 87).

Naše práce si klade za cíl přispět k poznání tohoto česko-slovenského mezijazykového jevu, představit získané poznatky vyplývající z konfrontace některých konkrétních lexémů a především přinést v podobě zrcadlového slovníku, představujícího „extrakt“ mezijazykové homonymie z překladových slovensko-českých a česko-slovenských slovníků, ucelený obraz slovenských a českých mezijazykových homonym v stanoveném výseku slovní zásoby.

3. Praktická část

3.1 Zrcadlový slovník slovensko-českých mezijazykových homonym

Hlavní část bakalářské práce představuje zpracovaný zrcadlový slovník česko-slovenských mezijazykových homonym uvedený v příloze, jehož cílem je podání uceleného přehledu homonymních výrazů ve vzájemné konfrontaci obou jazyků, jak se jeví na základě zpracování slovní zásoby slovenštiny a češtiny ve dvou doposud nejrozsáhlejších překladových slovnících Slovensko-český slovník a Česko-slovenský slovník. V bakalářské práci se jedná o část slovní zásoby vymezenou ve slovníku od hesel začínajících písmenem A po konec písmene L. Jako základ pro zpracování zrcadlového slovníku byly použity dva překladové slovníky, které nicméně nejsou s to obsáhnout celou slovní zásobu jak slovenského, tak ani českého jazyka; vlivem toho, že se jazyk neustále vyvíjí, slovníky také poměrně rychle ztrácí na aktuálnosti. Z tohoto důvodu není možné pokládat výsledný zrcadlový slovník za zcela komplexní shrnutí slovensko-českých mezijazykových homonym ve sledovaném úseku slovní zásoby – přináší obraz toho, jak se mezijazyková homonymie jeví na základě zpracování v těchto slovnících, jaké konkrétní mezijazyková homonyma je možné identifikovat v tomto slovníkovém zpracování, jaké jsou jejich typy a jaký je rozsah mezijazykové homonymie ve slovní zásobě zpracované v slovnících. Při tom je potřebné počítat s tím, že slovníky obsahují množství menších nedostatků, jako například místy chybějící zpracování slov na jedné či druhé straně nebo chybějící zachycení významů polysémických slov. Z dnešního pohledu jde také o novější významy, které některá slova získala až s postupem času a tudíž v daném lexikografickém opisu nemohly být zaznamenány.

3.1.1. Zdrojové slovníky

Jako základní výchozí zdroj pro tvorbu zrcadlového slovníku slovensko-českých mezijazykových homonym posloužil překladový Slovensko-český slovník Ž. Gašparíkové a A. Kamiše vydaný v Praze roku 1983 (2. vydání, 1. vydání 1967), obsahující přibližně 50000 hesel. Coby ekvivalent k tomuto slovníku byl využit překladový akademický Česko-slovenský slovník z roku 1981. Obsahuje přibližně o 10.000 hesel více, jednotlivá hesla jsou zároveň zpracována podrobněji a větší pozornost je zde věnována také zachycení příkladů použití daných heslových slov ve větách a frazeologických spojeních. Srovnatelný je nicméně, pro potřeby tvorby slovníku mezijazykových homonym asi nejpodstatnější, výběr slovníkových hesel a vzhledem k faktu, že obě vydání slovníků pocházejí ze začátku 80. let,

Lze předpokládat, že vychází na obou stranách ze soudobé živé slovní zásoby. Oba slovníky jsou založeny na běžně užívaných, převážně spisovných lexikálních jednotkách, okrajově jsou zachyceny lexémy nespisovné v případě, že jsou frekventovanější – nářečová, krajová či slangová slova, v češtině slova obecněčeská a částečně rovněž odborné výrazy z nejrůznějších oborů jako například stavitelství, lesnictví nebo zemědělství. Můžeme v nich najít také množství expresivních, pejorativně užívaných výrazů, ale jen minimum vysloveně vulgárních slov.

V obou slovnících je využita metoda překladového ekvivalentu – jako samostatné významy jsou vyčleňovány ty, kterými se lexémy obou jazyků liší a které tudíž mají rozdílné ekvivalenty (pokud se ekvivalenty slov, zpracovaných jako polysémická slova ve výkladových slovnících, neliší, nejsou v překladových slovnících heslové statě na více významů členěny). Tato metoda zpracování, uplatňovaná v moderních dvojjazyčných slovnících, je také výhodná z hlediska identifikace mezijazykové homonymie.

3.1.2 Další slovníkové a materiálové zdroje

Kromě výchozích slovníků jsou v práci využity i další zdroje, především pro uvedení doplňujících informací k jednotlivým kapitolám. Jedná se zejména o slovníky *Krátký slovník slovenského jazyka* (dále jen KSSJ), *Slovník súčasného slovenského jazyka* (dále SSSJ), *Slovník slovenského jazyka* (dále SSJ), *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (dále SSČ) a *Slovník spisovného jazyka českého* (dále SSJČ). KSSJ a SSČ jako jednosvazkové slovníky rozsahem přibližně odpovídají překladovým slovníkům, ostatní výkladové slovníky zpracovávají rozsáhlejší slovní zásobu.

Nejstarším ze zmiňovaných slovenských výkladových slovníků, zpracovaných v Jazykovedném ústavu L. Štúra SAV, je SSJ, vydaný v rozmezí let 1959 – 1968 v šesti svazcích (pět základních dílů a Doplnky a dodatky). První díl od písmena A po písmeno K vyšel roku 1959, L – O roku 1960, P – R roku 1963, S – U roku 1964 a V – Ž roku 1965. Část šestá, Doplnky a dodatky, byla vydána 1968. Cílem tohoto slovníku bylo zachycení slovní zásoby od klasického období slovenské literatury po dobu socialismu. Slovník se snažil zachytit také celonárodní slovenskou frazeologii, stejně jako dobovou odbornou terminologii s výjimkou úzce speciálních termínů.

KSSJ vyšel v několika postupně revidovaných vydáních (1. vydání 1987, 4. vydání 2003). Nejnovější vydání zachycuje slovní zásobu slovenštiny, v níž se odrážejí změny společenské,

ekonomické i politické po roce 1989. Obsahuje přibližně 60 000 slovníkových hesel, v nichž jsou u heslových slov zaznamenány základní gramatické informace, informace o funkčním zařazení slov a ve výkladové části spojení dokládající použití významu slova.

Nejnovější výkladový slovník SSSJ zpracovává komunikační slovní zásobu současné slovenštiny. Obsahuje široký výběr slov s gramatickými údaji, informacemi o zařazení funkčním a stylistickým a výklady s bohatým dokladovým materiálem a frazeologií. Dosud jsou k dispozici dva svazky, první, obsahující slovní zásobu od písmene A po písmeno G (2006), a svazek druhý (H – L) vydaný roku 2011. První svazek zahrnuje 30 293 hesel a v druhém jich najdeme 25 418.

SSJČ (1960 – 1971) je výkladový slovník českého jazyka, který byl zpracován členy lexikografického oddělení Ústavu pro jazyk český ČSAV. Obsahuje přibližně 192 000 hesel a představuje spolu se starším Příručním slovníkem českého jazyka (1935 – 1957) nejrozsáhlejší zpracování české slovní zásoby, podávající u heslových slov gramatickou a stylistickou informaci, výklad významů s dokladovým materiálem a frazeologií.

SSČ (1. vydání 1978, další doplněná a upravená vydání) podává lexikografický popis téměř 50 tisíc slov současné české slovní zásoby na základě současného vývoje jazyka. Vyskytují se zde poučení o pravopise slov, jejich skloňování a časování, u slov přejatých rovněž o jejich původu. V přílohách je navíc obsažen přehled tvoření slov českém jazyce, soupis rodných jmen a příjmení a další údaje. Výkladové slovníky slovenštiny a češtiny jsou dostupné také v internetové podobě.

Při srovnávací analýze slovenské a české slovní zásoby v jejím textovém fungování jsou v práci využity i údaje Slovenského národního korpusu (dále SNK) a Českého národního korpusu (dále ČNK), konkrétně prim-6.1-public-all, spojení korpusů řady SYN ČNK, a paralelní korpus par-skcs-all-3.0 SNK.

3.1.3 Zpracování zrcadlového slovníku

Zrcadlový slovník slovensko-českých homonym, hlavní materiálová část bakalářské práce, představuje osobité ztvárnění slovensko-české mezijazykové homonymie na bázi existujícího lexikografického zpracování. Existují různé způsoby, jakými je možné zpracovávat téma, jakým je slovensko-česká mezijazyková homonymie; v naší práci byl jako východisko zpracování a zdrojový materiál zvolen překladový Slovensko-český slovník. Z něj

čerpané údaje byly konfrontovány a doplňovány údaji ze srovnatelného překladového díla, Česko-slovenského slovníku. Jednotlivá hesla zrcadlového slovníku, podávajícího obraz zpracování mezijazykových homonym v obou slovnících, jsou abecedně řazena podle výchozího slovníku, tudíž podle slovenské abecedy.

Mezijazyková homonyma uvedena v zrcadlovém slovníku byla vybírána na základě analýzy slovníkových hesel SČS v konfrontaci s ČSS, přičemž základním kritériem pro jejich zařazení byla shoda (nebo podobnost) formy při rozdílnosti zpracovaných významů. Do zrcadlového slovníku byla pojata jak úplná, tak částečná mezijazyková homonyma. Kromě homonym samotných byla do slovníku zařazena také paronyma, tedy slova s částečnou fonologickou rozdílností. V zrcadlovém slovníku jsou zachycena slovenská a česká mezijazyková homonyma vyčleněná na základě významových diferencí. Z lexikálních jednotek, které se v literatuře věnované mezijazykové homonymii také zařazují k mezijazykovým homonymům, nejsou ve slovníku obsažena slova s homonymií gramatickou či stylistickou, která se významově neliší. Těm bude pozornost věnována zvlášť.

V zrcadlovém slovníku jsou zpracovaná hesla rozdělena do dvou sloupců, v levém sloupci jsou hesla extrahovaná ze Slovensko-českého slovníku, ve sloupci pravém pak jejich české ekvivalenty. Každé heslo je odděleno vlastní buňkou, v případě paronymie a vícenásobné homonymie, kde je zaznamenáno více jednotlivých heslových slov, jsou tato slova obsažena v buňce jedné. Každé heslo je zpracováno způsobem, jakým je uváděno ve výchozím slovníku, včetně použití symbolu ◇, kterým jsou označována frazeologická slovní spojení. Oproti zpracování ve slovnících se náš zápis liší tím, že v případě monosémních slov je význam označen číslicí 1 a dále jsou také rozepisována celá jednotlivá přihnízdovaná slova, v slovnících úsporně zaznačená jen slovotvornou příponou (pokud však nevstupují do homonymního vztahu, z důvodu eliminace rušivých informací se jejich další výklad neuvádí). V případě, že přihnízdovaná slova do homonymního vztahu vstupují, jsou zpracována v nové buňce (pod zachyceným heslovým slovem) jako samostatné nové homonymum. Shodné významy u monosémických i polysémických lexémů slovenských i českých jsou označeny symbolem ●, v případě více shodných významů je s každým významem použito vždy o jeden tento symbol více.

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
bachor , -a, 6. j. -e, 1. mn. -y m.	bachor ¹ -u m.

<p>1. ● zool. (žaludek) bachor</p> <p>2. ●● břicho (u zvířete); pejor. (břicho lidské) bachor, panděro</p> <p>3. pejor. (tlustý člověk) bachor, bachoráč, panděro</p> <p>4. expr. (vnitřek) útroby</p>	<p>1. ●, ●● bachor (zool. u přežvýavců; pren. pejor. žalúdok, brucho človeka)</p> <p>2. ob. macko, matej (tlačenka);</p> <p>bachorek</p> <p>bachor², -a m.</p> <p>1. hrub. bachráň, brucháň</p>
<p>honba, -y, 2. mn. <i>—nieb</i> ž.</p> <p>1. ● honba, shon: <i>h. za majetkom</i></p> <p>2. ●● zastar. honba, lov</p> <p>honebný</p>	<p>honba -y ž.</p> <p>1. ● honba, zhon: <i>h. za penězi</i> honba za peniazmi</p> <p>2. pohon, honba: <i>h. na zloděje</i> pohon, honba na zlodeja</p> <p>3. ●● zastar. hon, honba: <i>h. na zajíce</i> hon, honba na zajace</p> <p>honební</p>
<p>babka1, -y, 2. mn. <i>-biek</i> ž. hypok.</p> <p>1. ● stařenka</p> <p>2. ●● kraj. babička</p> <p>3. hovor. zastar. porodní babička</p> <p>babka2, -y, 2. mn. <i>-biek</i> ž. expr. zdrob.</p> <p>1. bábovička, bábovčička</p> <p>2. bramboráček</p> <p>babka3, -y, 2. mn. <i>-biek</i> ž.</p> <p>1. petlička (na zapínání šatů)</p> <p>2. petlice (k zavírání dveří)</p> <p>3. ●●● babka (kovadlinka na naklepávání kosy)</p> <p>babka4, -y, 2. mn. <i>-biek</i> ž. zast.</p> <p>1. (peníz) babka ◇ hovor. <i>kúpiť, predat', dostat' za b-u; nemá ani za b-u rozumu ...ani za krejcar...; babka k babce budú kapce</i> (přísl.) kdo šetrí, má</p>	<p>babka -y ž.</p> <p>1. ●, ●● babka (stará žena; stará mať)</p> <p>2. ●●● babka (v rozlič. význ. v ľudovej reči, napr. viazanička vyčesaného ľanu, nákovka na klepanie kosy a i.)</p> <p>3. ●●●● ob. chrúst</p> <p>4. suchohrúb</p> <p>◇ <i>šátek na b-u</i> šatka (uviazaná) na babku; <i>koupit, prodat něco za b-u</i> kúpiť, predat' niečo za babku; <i>má peněz jako babek</i> má peňazí ako pliev</p>

za tři babka ⁵ , -y, 2. mn. - <i>biek</i> ž. 1. ●●●● babka (chroust)	
--	--

V průběhu práce se ukázal mírně problematickým fakt rozdílného zpracování sémantického spektra v obou slovnících – u některých slov nebyly v Česko-slovenském vydělovány jednotlivé významy, které ve slovníku Slovensko-českém vydělovány byly. V takovýchto případech byly pomocí symbolů k jednotlivým slovenským významům přiřčeny konkrétní části výkladu uvedeného jednoho českého významu. Podobně tomu bylo i u případů, kdy dva významy jednoho hesla odpovídaly jednomu. Pro ilustraci přikládám příklad tohoto typu zpracování hesla.

kvasiť , -í, -ia nedok. 1. ● kvasiť: <i>mušt kvasí</i> most kvasí 2. ●● vřít, kypět, kvasiť: <i>politický život kvasí</i> 3. ●●● nakládat: <i>k. kapustu</i> nakládat zelí nás. kvasievat' kvasiť sa	kvasit -í -í nedok. 1. ● kvasiť: <i>naložené zelí kvasí</i> natlačená kapusta kvasí; ●●● <i>k. zelí, okurky</i> kvasiť kapustu, uhorky (nakládat' na kvasenie); ●● pren. kniž. <i>na všech stranách to kvasí</i> na všech stranách to vrie, kvasí 2. zbierať sa, hnisat': <i>rána kvasí</i> rana sa zbiera, hnisá
--	--

Ve Slovensko-českém slovníku se vyskytují rovněž hesla, která mají zaznamenán shodný český ekvivalent, nicméně ve slovníku Česko-slovenském nejsou zpracována. Tato slova jsou ve sloupci pod Slovensko-českým slovníkem zapsána podle uvedených pravidel, nicméně ve druhém sloupci jsou zaznamenána jen v podobě vlastního hesla označeného symbolem Ø a symbolem pro označení shody významu.

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
behačka , -y, 2. mn. - <i>čiek</i> ž. hovor. expr. 1. ● běhačka, běhání, shánění 2. běhavka	Ø ● běhačka

3.1.4 Slova nezpracovaná v jednom z výchozích slovníků

Lexémy, které jsou zpracovány jen v jednom z překladových slovníků, představují specifický problém z hlediska hodnocení mezijazykové homonymie, zejména v případech, kdy se formálně shodné slovo zachycuje jako ekvivalent heslového slova výchozího jazyka (nebo jako ekvivalent některého z jeho významů). V SČS se nachází případy takových slovenských heslových, přičemž se přirozeně vynořuje otázka, proč nejsou zpracována i v ČSS, jestli se jedná o pouhé opomenutí lexému, nebo byli pro jeho nezařazení i jazykové důvody.

Stručně se pozastavíme u slov *čalamáda* a *čaptavý*, které jsou v SČS zpracovány jako polysémické lexémy, u kterých se v jednom z významů objevují shodné české lexémy – ČSS je však nezpracovává.

Čalamáda

V SČS se u hesla *čalamáda* v prvním významu uvádí český ekvivalent *čalamáda*, v ČSS heslo *čalamáda* zachyceno není.

Slovensko-český slovník
čalamáda , -y ž.
1. ● čalamáda (salát)
2. druh silážovaného krmiva

Zpracování v SČS koresponduje se zpracováním slova ve výkladových slovnících slovenštiny – pouze KSSJ nezachytává druhý (méně běžný) význam slova.

V slovenských výkladových slovnících je slovo zachyceno takto:

SSJ
čalamáda , -y ž.
1. nakladaná miešaná zelenina;
2. druh silážovaného krmiva pre dobytok
KSSJ
čalamáda -y -mád ž. nakladaná miešaná zelenina
SSSJ
čalamáda -dy -mád ž. maď. 1. pokrývaná zmes zeleniny naložená v kyslom al. sladkokyslom

náleve: *lahôdková, pikantná č.; č. ako príloha k jedlu; poháre s čalamádou; č. z červenej cvikly; naložiť kapustovú, paprikovú čalamádu*; pren. expr. *Zázračná zbierka obnosených názorov, hotová čalamáda*. [M. Urban] zmes neznámych, hlúpostí

2. druh silážového krmiva pre dobytok: *kukurličná č. pre ovce; uskladnenie čalamády*
fraz. *narobiť z niekoho čalamádu* veľmi niekoho zbiť

čalamádka -ky -dok ž. z. *zdrob. expr.* k 1

Nezachycení lexému *čalamáda* v ČSS přirozeně vyvoláva zájem o jeho přítomnost a status v českém jazyce. Při pohledu do českých slovníků vidíme, že v SSJČ je slovo zpracováno v prvním z uvedených významů. Ve srovnání s jednosvazkovým KSSJ jej však jednosvazkový SSČ neuvádí – a nebylo zachyceno ani v PSJČ.

čalamáda v SSJČ
čalamáda , -y ž. (z <i>mad'</i> .) směs krájené zeleniny naložené v octě

Jako převzaté z maďarštiny (na co upozorňuje poznámka v SSJČ) slovo *čalamáda* s kvalifikátorem *potrav.* uvádí i Slovník cizích slov. V excerptu ÚJČ AV ČR, dostupné na stránce PSJČ10, jsou přítomny doklady slova od 30. let 20. století. Možná tedy – i na základě lexikografického zpracování – předpokládat, že v češtině lexém představuje pozdější přejímku než ve slovenštině (na jeho převzetí se mohla podílet i slovenština v rámci zintenzivnění vzájemných kontaktů v rámci společného státu). Běžná komunikace i korpusové údaje však v současnosti ukazují na rozšíření slova v češtině. Za nezachycením přejatého lexému *čalamáda* v ČSS možno předpokládat vědomí rozdílného dobového statusu lexémů v obou jazycích. V novějším konfrontačním zpracování by bylo odůvodněné očekávat jeho zachycení v obou jazycích.

Čapatý

Jiný (i když na první pohled podobný) případ asymetrického zpracování můžeme vidět u lexému *čapatý*, který má v SČS rovněž u prvního významu uveden český ekvivalent *čapatý* – přičemž v ČSS lexém *čapatý* zpracován není.

Slovensko-český slovník

čapatý příd. expr.

1. čapatý (rozplesklý): č. *nos*

2. šmatlavý

Zpracování slova *čapatý* v SČS koresponduje významovým členěním i hodnocením expresivity s jeho zachycením ve výkladových slovnících slovenštiny.

SSJ

čapatý příd. expr.

1. nízky a široký, plochý, ploský: č. *nos*;

2. krivonohý, čaptavý: č. *bocian* (Podj.)

KSSJ

čapatý příd. expr.

1. nízky a široký, ploský: č. *nos*

2. čaptavý;
č-é nohy

SSSJ

čapatý -tá -té 2. st. -tejší příd. expr. 1. ► roztažený do šířky na úkor hrúbky; nízky a sploštený, ploskatý; syn. rozčľapnutý: č. *nos*; *čapaté písmo*;

2. ► (o človeku, o zvierati) ktorý zle, nemotorne chodí; ktorý je zdeformovaný al. inak postihnutý, čaptavý; syn. čambľavý, šmatlavý: č. *zranený pes*; *čapatá chôdza*; *čapaté chodidlá*

I když ČSS heslo *čapatý* neobsahuje, existenci tohoto lexému, který se v SČS uvádí jako ekvivalent slovenského slova v jeho prvním významu, potvrzuje zpracování v SSJČ. Na rozdíl od spisovné expresivity adjektiva ve slovenských slovnících, se však český lexém *čapatý* v SSJČ hodnotí jako slovo slovo nespisovné, obecněčeské. SSČ tento lexém, který můžeme v češtině považovat za okrajový, nezachycuje. Jeho perifernost dokládá i zpracování v PSJČ, kde je označeno křížkem. Je však potřebné zmínit i to, že podle výkladů v českých slovnících se české adjektivum se slovenským významově nekryje.

adjektivum čapatý v českých výkladových slovnících

SSJČ

čapatý příd. 1. ob. expr. rozložitý: žena č-ého těla; č-á láhev baňatá; tvář s č-m nosem rozplesklým 2. nář. nohatý: č. holub rousnatý (V. Mrš.)

PSJČ

†**čapatý** adj. nízký a baňatý. Vešel do průjezdu už úplně tmavého, čapatou klenbou

Rozdílné postavení adjektiva *čapatý* ve slovenštině a v češtině dokládá i jeho vyšší frekvence v SNK než v ČNK (prim-6.1-public-all 35 výskytů, SYN 9 výskytů). Při bližší analýze textů v korpusech se však ukazuje, že ne všechny doklady v SNK a ČNK reprezentují sledovaný lexém. Např. doklad z Mladé fronty Dnes (2003) „Černá kuchyně má hliněnou podlahu a plameny z páleného dobytčího trusu olizují plechovou misku , v níž se pečou placky čapatí“ ukazuje, že se při vyhledávání z korpusového materiálu mezi přídavnými jmény objevuje i substantivní pojmenování *čapatí*. Po odečtení dokladů s tímto substantivem (v češtině 3, ve slovenštině 1) je vzájemný poměr výskytů českého a slovenského adjektiva v národních korpusech 6 : 24. Slovníkove zpracování i korpusový materiál tak dokládají větší okrajovost adjektiva v češtině, v čemž je také možné vidět důvod jeho nezpracování v ČSS. Na druhé straně možno počítat s existencí adjektiva také v češtině – a adjektiva na základě jejich rozdílného významového spektra v obou jazycích pokládat za mezijazyková homonyma. Vzhledem k protikladu spisovná – nespisovná (obecněčeská) lexikální jednotka představují daná adjektiva také stylistická mezijazyková homonyma.

Babuša

S jiným typem mezijazykových homonym se setkáváme u substantiva *babuša*, u kterého, stejně jako v předchozích případech, SČS u prvního významu uvádí formálně shodný český ekvivalent, spolu se synonymem *babička*.

babuška, -y, 2. mn. -šiek ž. zdrob.

1. ● babuška, babička
2. husička
3. bot. podběl

Narozdíl od předchozích případů je tento lexém ze slovenských slovníků zachycen jenom v SSJ, přiřizován k lexému *babuša* s označením *kraj*. Kromě 2 významů nedeminutivního lexému má ještě 3. význam „podběl“, jako to uvádí i SČS.

SSJ

babuša, -e, -í ž. *kraj*. *hypok*.

1. starinka, babka: *Práve vyšla panna Mandragora so svojou zhrbenou starou babušou o barle.* (Záb.)

• šatka na b-u spôsob viazania šatky na hlavu: *vlasy len tak na babušu ručníkom zaviazané* (Zgur.);

2. hus;

babuška, -y, -šiek ž. *zdrob.*

1. starinka, babka; stará mať: *b. umrela* (Hviezd.);

b. maznala chlapca (Škult.);

2. hus, húska: *babušky zgágali* (Sládk.);

3. názov rastliny podbeľ

Z českých výkladových slovníků je slovo zachyceno jenom v SSJČ:

SSJČ

babuška, -y, **bábuška**, -y ž. (2. mn. -šek) (z rus.) *expr.* babička 1, 2 (zejm. v rus. prostředí)

SSČ 0

Ze zpracování v SSJČ tedy vyplývá, že lexém je převzatý z ruského jazyka a využívaný při opise ruských reálií. Výsledky vyhledávání v ČNK ukazují, se slovo *babuška* se v češtině ve významu babička příliš nevyskytuje, v převážné většině z výskytů jde o vlastní jméno, nebo o pojmenování využitě skutečně ve vztahu k ruskému prostředí. Výskyt lexému ve slovenských textech se od českých příliš neliší. V lexikografickém zpracování se však ukazuje, že zpracování v SČS (ve shodě se SSJ) vychází z domácího původu slova na rozdíl od SSJČ, který u lexému uvádí ruský původ – byť se v jednom z významů překrývají. Ze zpracování v SČS vyplývá, že jde o mezijazyková homonyma, ukazuje se však, že jejich vztah je ve srovnání s předchozími případy složitější. Možno na závěr ještě dodat, že slovo *babuška* má (nebo mělo) své domácí východisko také českém – moravském prostředí. Dokládají to i excerpta na stránce ÚJČ AV ČR¹¹, přičemž v nich převládá výskyt slova *babuška* na (zřejmě laskavé) pojmenování krávy.

Při sledování případů asymetrie v lexikografickém zpracování mezi SČS a ČSS se ukazuje, že za nezachycením lexémů v ČSS (a podobné případy by se zřejmě ukázaly i v

11

http://bara.ujc.cas.cz/psjc/search.php?heslo=babu%C5%A1a&where=hesla&zobraz_ps=ps&zobraz_cards=cards&ocet_karet=100&ps_heslo=babu%C5%A1a&ps_startfrom=0&ps_numcards=11&numchange=yes¬_initial=1 [cit 08.08.2014]

opačném směru) stojí rozličné typy mezijazykové homonymie, které jsou hodny podrobnějšího pohledu.

3.1.5 Významy nezpracované v jednom z výchozích slovníků

Kromě slov, která nejsou v jednom ze slovníků zpracována, narazíme při vzájemné konfrontaci překladových slovníků také na jednotlivé významy slov, které tyto slovníky nezachycují. Vyskytují se případy, kde některý z významů zůstal opomenut, v jiných je nepřítomnost významu dána časem. Vzhledem k tomu, že překladové slovníky nejsou již zcela aktuálními, získala do současnosti některá slova nové, případně nově příznakově zabarvené významy – tyto významy můžeme nalézt v novějších výkladových slovnících.

Jako příklady uvedu několik slov, která vzhledem k chybějícím významům v SČS nebo ČSS nemohla být zaznamenána do zrcadlového slovníku, neboť se z pohledu na zpracování ve výchozích slovnících nejednalo o mezijazyková homonyma. Mezi tato slova patří například lexémy *balvan*, *hláska*.

U lexémů *balvan/balvan* ze zpracování v překladových slovnících nevyplývá, že by se jednalo o mezijazyková homonyma, lexémy se shodují ve všech kategoriích a jsou zachycena i shodná frazeologická spojení.

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
balvan , -a m. 1. ● balvan ◇ <i>spadol mu b. zo srdca; tlačí ho b. na prsiach; tlačí ma na prsiach jako b.</i>	balvan -u m. 1. ● balvan: <i>žulový b.</i> žulový balvan; <i>pren. b. sněhu</i> balvan sněhu ◇ <i>expr. leží mi b. na prsou</i> leží mi kameň na prsiach; <i>expr. spadl mi b. ze srdce</i> spadol, odpadol mi kameň zo srdca

Na základě srovnání s výkladovými slovníky slovenštiny a češtiny se ukazuje, že v češtině má lexém *balvan* i expresivní význam při pojmenování člověka (tento význam zachytává SSJČ a zmiňuje ho i PSJČ). V SSJČ je heslo zpracováno následovně:

SSJČ

balvan, -u m. (6. j. -u, -ě) 1. velký kámen: žulový b.; skákat přes b-y; odklízet b-y z cesty, přen. odstraňovat překážky: být b-em v cestě (komu) překážet; padnout jako b. těžce; geol. bludný b. kus horniny zanesený ledovcem 2. veliký kus něj. hmoty: b. sněhu; b-y mraků;

hanl. b. masa a tuku tlustý člověk; *přen.* b. pochyb, urážek, utrpení, dřiny množství, velká míra; b. hříchu, strachu, samoty tíha, úzkost 3. *expr.* něco svírajícího, překázejícího, tížícího; tísnivý pocit: b. v prsou; leží mi b. na prsou mám úzkost; spadl mi, svalil se mi b. (*čast. kámen*) ze srdce zbavil jsem se tíhy, úzkosti: zbavit někoho těžkého b-u; → *zdrob.* balvánek, -nku *m.* (6. *mn.* -ncích);

balvan, -a *m.* *expr.* neohrabaný, těžkopádný člověk (nadávka): kde ho čert nosí, b-a! (Klost.)

Na základě tohoto zpracování (v excerpci ÚJČ AV ČR je slovo v daném významu např. v dokladu z Dikobrazu z r. 1962 „*Vodval se, balvane, “ zavrčel Břetá*) je možné hodnotit slovenský a český lexém *balvan/balvan* jako mezijazyková homonyma.

Jiným příkladem, kde nejsou v překladových slovnících zachyceny všechny významy, je slovo *hláska*. Na základě zpracování v SČS a ČSS vystupují lexémy *hláska/hláska* jako významově i funkčně shodné ekvivalenty:

Slovensko-český slovník	Česko- slovenský slovník
hláska , -y, 2. <i>mn.</i> -sok <i>ž.</i> 1. ● fon. hláska hláskový hláskove/hláskovo	hláska -y <i>ž.</i> 1. ● fon. hláska hláskový

Při srovnání s výkladovými slovníky se ukazuje, že toto zpracování odpovídá obrazu lexémů v KSSJ i SSČ, rozsáhlejší výkladové slovníky však podávají jiný obraz. V SSJČ jsou zachycena vnitrojazýková homonyma:

SSJČ
hláska I , -y <i>ž.</i> (2. <i>mn.</i> -sek) článkovaný zvuk lidské řeči: hlásky a, b; vydávat hlásky; artikulovat, článkovat hlásky; nesmí se dovědět ani hlásky nic: <i>jaz.</i> nejmenší zvuková jednotka jazyka, na niž lze slovo dělit
hláska II , -y <i>ž.</i> (2. <i>mn.</i> -sek) 1. <i>hist.</i> hlásná strážní věž, zprav. hradní; stanoviště hlásného; hlásnice 1: troubit z hlásky; hradní h.; <i>voj.</i> stanoviště hlásné služby a zároveň označení osádky tohoto stanoviště; <i>žel.</i> místo pro řízení sledu vlaků na širé trati, která nemá zabezpečovací zařízení 2. požární h. zařízení k nejrychlejšímu ohlášení požáru na základě Morseovy abecedy

V tomto zpracování se ukazuje, že významy zachycené u lexému *hláska*² nejsou nové, první z nich je označen jako historizmus. Vnitrojazykovou homonymii nacházíme i v SSJ, kde je *hláska*² označena jako výraz z oblasti vojenství (**hláska**² voj. hliadka, ktorá hlási nálet nepriateľských lietadiel). SSSJ, jako nejnovější zpracování slovní zásoby slovenštiny, podává lexém *hláska* jako polysémické slovo, přičemž druhý význam je zachycen s kvalifikátorem *dopr.* (v tomto významu slovo funguje i v současné češtině).

SSSJ
hláska -ky -sok ž.
1. <i>lingv.</i> najmenšia jednotka zvukovej stránky jazyka: <i>kmitavá, bilabiálna h.; hlásky a, b, c, d; slabikotvorné hlásky; podobne znejúce hlásky; tvorenie hlások; striedanie hlások; sústava slovenských hlások; výslovnosť cudzích hlások</i>
2. <i>dopr.</i> prístroj na ohlásenie napr. dopravnej nehody: <i>h. núdzového volania; telefónne hlásky umiestnené každé 2 km pozdĺž diaľnice</i>

Na tomto příkladu můžeme vidět, jak jednosvazkové překladové slovníky podávají (v shodě s jednosvazkovými výkladovými slovníky) „jednoduchší“ obraz zpracovaných lexémů, přičemž opomíjejí starší a specifické významy (promítnuté ve vícevazkových výkladových slovnících do vnitrojazykové homonymie) a přirozeně také nové významy, které přinesl vývoj jazyka.

Jiným případem je slovo *bal*. Na základě zpracování v překladových slovnících se o lexému *bal* dá hovořit coby o úplném mezijazykovém homonymu a je proto začleněno do zrcadlového slovníku:

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
bal , -u, 6. j. -e, 1. mn. -y m. 1. stůčka: <i>b. plátina, papieru</i>	bal , -u m. 1. záhr. bal: <i>kořenový b. koreňový bal</i> (zemina s koreňom presádzanej rastliny)

Zpracování slovenského lexému v SČS odpovídá jeho zpracování v SSJ. V novějších slovnících, a to jak v KSSJ, tak v SSSJ, se však vedle významu slova *bal* jakožto „stůčky“ objevuje nově i význam s kval. *záhr.*, totožný s významem uvedeným ČSS (a ve výkladových

slovnících češtiny). Je možné zvažovat, zda se nově zpracovaný význam ve slovenštině neobjevil coby důsledek vzájemných kontaktních vlivů mezi slovenštinou a češtinou.

<p>SSJ</p> <p>bal, -u, 6. p. -e, mn. č. -y m. niečo zvinuté, obyč. do valcovej podoby: <i>b. papiera, b. slamy, b. vlny</i></p>
<p>KSSJ</p> <p>bal -u m.</p> <p>1. niečo zvinuté, obyč. do valca: <i>b. papiera, vlny</i></p> <p>2. <i>záhr.</i> pôda okolo koreňov presádzaných rastlín</p>
<p>SSSJ</p> <p>bal <i>balu</i> L <i>bale</i> pl. N <i>baly</i> m. 1. niečo zvinuté, obyč. do valca: <i>b. papiera, látky, slamy, vlny; fľaše sa zlisujú a uskladnia v baloch</i></p> <p>2. <i>záhr.</i> pôda okolo koreňov presádzaných rastlín: <i>presádzať ovocné stromy s bohatým koreňovým balom</i></p>

I přes význam, nově zpracovaný ve slovnících současné slovenštiny, představují lexémy *bal* ve slovenštině a češtině mezijazyková homonyma vzhledem k obecnějšímu slovenskému významu „niečo zvinuté, obyčajne do valca“, ve kterém slovenskému slovu odpovídá formálně odlišný český ekvivalent.

Uvedené příklady jsme zvolili na demonstraci toho, že při zpracování zrcadlového slovníku na bázi SČS a ČSS slovníků dospíváme k obrazu, který nemusí zachytávat existující shody a rozdíly v slovní zásobě slovenštiny a češtiny, které jsou zpracovány ve výkladových slovnících obou jazyků, nebo které dokládá jejich fungování v komunikaci, jak u (často perifernějších) starších významů, tak, přirozeně vzhledem ke době zpracování SČS a ČSS, u novějších významů, které slova nabyly v dalším jazykovém vývoji.

3.1.6 Vícenásobná mezijazyková homonymie a paronymie

Dalšími z jevů, které se při práci na zrcadlovém slovníku vyskytly, jsou vícenásobná mezijazyková homonymie a paronymie. Vznikají zejména u slov, při nichž se objevuje vnitroязыková homonymie nebo paronymie jak na straně slovenské, tak i na straně české. Při srovnání slovenské a české slovní zásoby se ukazuje, že formálně paralelní slovenské a české

lexémy někdy mohou na základě shodného významu představovat vzájemné ekvivalenty, no současně vstupovat vzhledem na existenci dalších lexémů také do vztahu mezijazykové homonymie (např. slovenskému slovu *klenotnica* ve významu „schránka na klenoty“ odpovídá český ekvivalent *klenotnice*, v češtině však existují vnitrojazýková homonyma *klenotnice*¹ a *klenotnice*², přičemž feminativu *klenotnice* odpovídá ve slovenštině slovo *klenotníčka* a pod). Takové situace, ve kterých do vzájemných formálně významových vztahů vstupuje vícero lexémů hodnotíme jako vícenásobnou mezijazykovou homonymii. Vícenásobná mezijazyková homonymie se na základě SČS a ČSS ukazuje jako častý jev, při kterém jsou zastoupeny různé typy vícenásobných mezijazykových homonym.

Jako příklad vícenásobné mezijazykové homonymie uvedu zpracování lexémů *baf*.

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
baf ¹ cit. 1. ● baf (zvuk při kouření) baf ² , -a m. expr. 1. ●● (vydechnutí kouře) baf	baf ¹ , -u/-a m. ob. 1. ●● šluk (pri fajčení) 2. krúžok , obláčik (dymu pri fajčení) baf ² cit. 1. ● baf 2. hu , huhu (zvuk na postrašenie niekoho) 3. hav (napodobnenie štekania psa)

Jak si můžeme povšimnout, forma *baf* je v obou jazycích zaznamenána jako citoslovce i jako podstatné jméno (tedy jako vnitrojazýková homonyma), přičemž v SČS je na prvním místě zpracován lexém *baf* jako citoslovce, v ČSS je jako citoslovce uveden na místě druhém. Na základě tohoto zpracování se mezijazyková homonymie objevuje jak u podstatného jména, tak i u citoslovce – jednovýznamové slovenské lexémy se shodují s jedním z významů vícevýznamových českých lexémů.

Příkladem poměrně komplikované mezijazykové paronymie, která může působit ve vzájemném kontaktu uživatelů slovenštiny a češtiny značné problémy, jsou slova *dievča/dievka* a *děvče/děvka/dívka*. Ze zpracování v SČS a ČSS je zřejmé, že z významového hlediska se v dané skupině slov vyčleňuje český lexém *děvka*, který má ve slovenštině formálně odlišné ekvivalenty. U lexémů *dievča*, *dievka* – *děvče*, *dívka* podávají slovníky

složitý obraz vzájemných vztahů, do kterých vstupují i další synonyma, přičemž se však slovenský lexém *dievka* mezi ekvivalenty českých slov neobjevuje.

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
<p>dievča, -aťa, 1. mn. -atá/-ence, 2. mn. -at / -eniec s.</p> <p>1. ● děvče, dívka</p> <p>dievčatko</p> <p>divčatisko</p> <p>dievka, -y, 2. mn. -vok ž.</p> <p>1. děvče: <i>stará d.</i> stará panna ◇ <i>za dievky</i> jako děvče (za svobodna)</p> <p>2. hovor. dcera: <i>d. moja</i> dcero moje</p> <p>3. ●● děvečka (služebná) expr. hovor. (v oslovení) <i>d. moja</i> děvečko moje, děvečko zlatá</p> <p>dievčisko</p> <p>dievočka</p>	<p>děvče -te s.</p> <p>1. ● dievča, dievčina: <i>hezké, milé d.</i> pekné, milé dievča, pekná, milá dievčina; <i>mít, namluvit si d.</i> mať, nahovoriť si dievča (milú); ●● star. <i>přijmout do služby d.</i> prijať do služby dievča (pomocnicu do domácnosti) ◇ <i>d. jako lusk</i> dievča ako kvet, ako ruža; <i>mezi námi d-y</i> medzi nami; medzi bratmi (dôverne)</p> <p>děvčátko</p> <p>děvka -y ž.</p> <p>1. pejor. pobečhlica, cundra: <i>utratit všechno s d-mi</i> premrhať všetko s pobečhlicami; <i>prodejné děvky</i> predajné ženy</p> <p>dívka -y ž.</p> <p>1. ● dievča, dievčina, slang. deva: <i>ženy a dívky</i> ženy a dievčatá; <i>dívčin úsměv</i> úsmev dievčiny, dievčaťa; <i>šel se svou dívkou</i> šiel so svojím dievčaťom (milou)</p> <p>dívinka</p>

Přesnější popis vzájemných vztahů uvedených lexémů, které vstupují do vícenásobné mezijazykové homonymie, by si vyžadoval podrobnější zkoumání nejen na základě jejich zpracování ve výkladových slovnících, ale také na základě využití v komunikaci. Podáváme zde v tomto směru jen základní informaci, která dokresluje složitost vzájemných vztahů uvedených slovenských a českých lexémů (a jejich dalších synonym).

Ve českých výkladových slovnících jsou slova *děvče*, *dívka* a *děvka* vyložena takto:

SSJČ, SSČ**SSJČ**

děvče, -te s. (1. mn. -čata) 1. dívka: pěkné, hezké, milé d.; d. jako květ, jako lusk 2. *expr.* (v důvěrném hovoru) žena vůbec; ♦ mezi námi d-y (i o mužích) důvěrně 3. milá, milenka, dívka: mít, namluvit si d.; chodit za děvčaty 4. (*dř.*) služebná: přijmout do služby d.; → *zdrob.*, často *expr.* k 1-3 děvčátko, děvčátečko, -a s. (6. mn. -ách): malé d. s panenkou holčička

SSČ

děvče -te s

1. dívka (syno), 1 *expr.* (v *dův. oslovení*) žena (syno) milé děvče,
2. milá (syno) milenka (syno) dívka (syno), 2 namluvit si děvče,
3. *dř.* služebná (syno)

SSJČ

dívka, -y ž. (2. mn. -vek) 1. nedospělá n. dospívající osoba ženského pohlaví; děvče: ženy a dívky; knihy, četba pro dívky do 12 let; tělocvik pro dívky; dívčin úsměv 2. milá, milenka, děvče: šel se svou dívkou na procházku 3. *nář.* služebná, děvčečka: jít za dívku; → *expr. zdrob.* dívenka (*nář.* dívečka), -y ž.: pětiletá d.; d. jak z růže květ; d-čko moje drahá (Mah.)

SSČ

dívka -y ž děvče (syno), 1, 2

1. nedospělá osoba ženského pohlaví kniha, boty pro dívky,
2. milenka (syno) šel do kina se svou dívkou,

děvka, -y ž. (2. mn. -vek) 1. *hanl.* děvče n. mladší žena, zvl. nehodná, nemorální, lehká; nevěstka: prodejné dívky; utratit všecko s d-mi †2. dívka: aj já d. Páně, staniž se mi podle slova tvého (*bibl.*); co ty, děvko mladá, si počneš v té Sodomě, jsi tak mladá! (Něm.) †3. služebná, děvčečka 2: dvě léta sloužila za stravu, po dvou letech zesílila a nastoupila za děvku (Něm.)

SSČ 0

Slovenské výkladové slovníky zpracovávají slova *dievča* a *dievka* takto:

SSJ

dievča, -at'a, mn. č. -atá/-ence, -at/-eniec str.

1. nedospělý člověk, dieťa ženského pohlavia, dievka, panna: *mladé, švárne d., slobodné d.*; poriadne, poctivé d. mravne zachované; d. na vydaj dospelá dievka; d. ako ruža zdravé, pekné • za dievčaťa za slobodna;

2. *hovor.* milá: *mať, nemať d.*;

3. *hovor.* pomocnica v domácnosti

KSSJ**dievča** -aťa mn. -atá/-ence -čat/-čeniec s.**1.** nedospelá al. dospievajúca osoba žen. pohlavia, dievka: *pekné, desaťročné d.*; *chlapci a d-e*; *d. na vydaj*;**2.** mladá, slobodná žena, dievka;**3.** *hovor.* milá: *mať, nájsť si d.*;**4.** *hovor.* žena; dôverné oslovenie ženy: *naše d-á postúpili***SSSJ****dievča** -čaťa pl. N a A -čatá/-čence G -čat/-čeniec s.**1.** nedospelá al. dospievajúca osoba ženského pohlavia: *školopovinné d.*; *šťúple, tenké d.*; *mladšie, staršie dievčence*; *odevy pre dievčatá*; *vyberať na gymnastiku pohybovo nadané dievčatá***2.** mladá nevydatá žena; syn. dievka: *vzdelané, atraktívne d.*; *d. na vydaj*;**3.** *hovor.* priamy potomok ženského pohlavia, dcéra: *porodiť, vychovať dve dievčence*; *d. sa mi už vydalo za dievčaťa* zaslobodna**4.** *hovor.* žena v ľúbostnom vzťahu k mužovi; syn. milá: *milované d.*; *hľadať si d.*; *chodiť s dievčaťom***SSJ****dievka**, -y, -vok ž.**1.** slobodné, na vydaj súce dievča, deva; dospelé dievča: *mladá, driečna, slobodná d.*; *gazdovská, sedliacka d.*; *d. na vydaj*; stará d. žena, ktorá sa nevydala; *ostať starou d-ou* nevydať sa • *hovor.* za dievky za slobodna; *chodiť k d-e*, za d-ami na zálety;**2.** *ľud.* dcéra: *dievka moja* oslovenie mladšej ženy staršou osobou; *Jano* tovariš s majstrovou dievkou sa splietol. (Gab.);**3.** *zastar.* služobné dievča, slúžka: *Anka slúžila ako kravská dievka* (Taj.) pri kravách; *kuchynská d.* (Vaj.)**KSSJ****dievka** -y -vok ž.**1.** odrastené dievča, deva: *driečna d.*; *mládenci a d-y*; *d. na vydaj*; stará d. žena, kt. sa nevydala; *predajná d.* prostitútka;**2.** *hovor.* dcéra: *vydávať d-u*;**3.** *expr.* dôverné oslovenie (blízkej osoby): *d. moja, pomôž mi!* • *pozerať za d-mi* zaujímať sa o ne**SSSJ****dievka** -ky -vok ž. **1.** slobodné odrastené dievča; syn. deva, dievčina: *krásna, švárna, hrdá d.*; *nezbedná, šibalská d.*; *vydajachtivá d.*; *radodajná, predajná, ľahká d.* prostitútka; • *stará*

- d. nevydatá žena
2. *hovor.* priamy potomok ženského pohlavia, dcéra: *sedliacka d.*; *vydávať dievku*;
3. *expr.* dôverné oslovenie, obyč. blízkej osoby: *to sotva pôjde, d. moja!*;
4. (*v minulosti*) pomocnica v domácnosti; syn. slúžka: *najať si dievku*; fraz. *dievka ako/ani osa šikovní, vrtká; dvere vrždia ako starej dievky čižmy veľmi; chodiť/pozerať/poškuľovať za dievkami zaujímať sa o ne, uchádzať sa o ne*

Při sledování vzájemných vztahů lexémů *dievča* a *dievka* // *děvče* a *dívka* jsou zajímavé údaje o jejich frekvenci v národních korpusech (lexém *děvka* vzhledem k významové diferenci stojí v tomto srovnání stranou). Na základě srovnání relativní frekvence ve slovenštině a v češtině se ukazuje, že ve slovenštině je využití lexému *dievka* ve srovnání s lexémem *dievča* výrazně okrajovější, v češtině výrazně převažuje výskyt lexému *dívka*, lexém *děvče* však má také poměrně vysoké zastoupení.

Slovenský národní korpus	Český národní korpus
dievča – 107 338 výskytů	děvče – 94 221 výskytů
dievka – 3 735 výskytů	dívka – 361 017 výskytů
	děvka – 3 792 výskytů

Interpretaci rozdílů ve frekvenci pomáhá zpracování ve výkladových slovnících. Jak můžeme zjistit ze SSJČ, slovo *děvče* má u jednoho z významů zaznačenou expresivitu, která se u slova *dívka* nevyskytuje, což může být jednou z příčin rozdílu ve frekventovanosti slov. Celkové možno říci, že slovo *děvče* je poněkud hovorovější, i když to slovníky nenaznačují. Slovo *dívka* je běžně používáno jako výraz, který působí neutrálně. Rozdíl ve frekventovanosti mezi lexémy slovenskými můžeme nahlížet i z hlediska překladových slovníků, neboť podle nich je zřejmé, že mnohonásobně frekventovanější slovo *dievča* má význam shodný s oběma zmíněnými funkčně nezabarvenými slovy v češtině, zatímco *dievka* významově odpovídá jen části významu slova *děvče*. Frekvenci lexému ve slovenštině zvyšuje jeho uplatnění ve spojení *stará dievka*, kterému v češtině odpovídá spojení *stará panna*.

Do vzájemných vztahů sledovaných lexému vstupují ještě další synonyma, ČSS uvádí u slov *děvče* i *dívka* také slovenský ekvivalent *dievčina*, u *dívky* ještě také *deva*. SČS i ČSS slova *dievčina/dívčina* zachycují s paralelním ekvivalentem jako expresivní výrazy, lexém *deva* je jako knižní slovo s ekvivalentem *děva* zachyceno jen v SČS. Z těchto synonym je

zajímavé zejména slovo *dievčina*, u kterého se v relativním srovnání ukazuje vyšší frekvence ve slovenštině než u slova *dívčina* v češtině (SNK 12 133 : ČNK 3 649). Vyšší funkční zatížení slova ve slovenštině dokládá i paralelní slovník (par-skcs-all-3.0-sk), ve kterém u 360 dokladů slova *dievčina* stojí v českých textech v převažné většině *dívka* (203) a textový ekvivalent *dívčina* má podstatně méně výskytů (36), přibližně rovnako jako ekvivalent *děvče* (32). V tomto pohledu se uvádění ekvivalentu *dievčina* u obou českých slov v ČSS jeví jako opodstatněné.

V rámci této skupiny lexémů, které na základě zpracování v překladových slovnících řadíme do vícenásobné homonymie, se tedy i ve srovnání s dalšími zdroji ukazují složité mezijazykové vztahy, které „komplikuje“ ještě přítomnost českého lexému *děvka*. Toto slovo, u kterého SSJČ (již s křížkem) zachycuje i starší významy, je v současné komunikaci používáno již jen jako *pejorativní* či *hanlivé*, označující ženu lehkých mravů. V mezijazykové komunikaci může dojít k nedorozuměním na základě formální podobnosti slov *děvka/dievka*, a také na základě starších textů, které slovo *děvka* uvádí v jiném, dnes již nepoužívaném významu.

Uvedené příklady ukazují, jaké „nástrahy“ ve vzájemné komunikaci mohou představovat vztahy slovenských a českých lexémů se zřetelem k současnému jazyku a také k předchozím stádiím sémantického vývoje prvků slovní zásoby. Vznik nových významů jednotlivých slov, zatímco jiné zanikají, případně vznik nového příznakového zabarvení lexémů nebo jejich jednotlivých významů do značné míry potenciálně komplikují (případně i redukují) bezproblémové pochopení a dorozumívání a mohou také představovat problémy při překladu a osvojování druhého jazyka. Ukazují také, že jako opora v komunikaci a v jiném pohledu jako opora pro hlubší a ucelenější zpracování mezijazykových homonym jsou výchozí překladové slovníky materiálem ne plně dostačujícím.

3.1.7 Jevy nezachycené v zrcadlovém slovníku

Ve vzájemném kontaktu blízce příbuzných jazyků, jako jsou slovenština a čeština, se setkáváme s množstvím jevů, které se ukazují být problematickými i u slov z velké části shodných. Patří mezi ně například odlišnosti gramatické či stylistické, které při neznalosti druhého jazyka mohou působit těžkosti. „V takýchto případech hovoríme o zradnosti, ktorá je nebezpečná najmä pre neskúsených prekladateľov, ktorí majú klamný dojem, že ide o slová v oboch jazykoch rovnaké, a preto ich môžu automaticky použiť bezo zmeny i v druhom jazyku. Dochádza tak k mnohým omylom, nedopatreniam a často i humorným situáciám.“

(Bartáková, 1998: 151) Vzhledem k tomu, že se tato problematika netýká rozdílnosti významů, není v zrcadlovém slovníku zachycena, nicméně protože jde v mezijazykové konfrontaci o důležité téma, bude jim věnována následující kapitola.

Gramatická mezijazyková homonymie

Při práci na zrcadlovém slovníku Slovensko-českých homonym se ve zdrojových slovnících vyskytla hesla, při nichž byla zaznamenána rodová odlišnost lexémů ve slovenštině oproti češtině. Jedná se především o slova rodu ženského a mužského, nachází se zde však i některá slova rodu středního. Níže uvádím jako příklad některá z nich:

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
<p>dlaba¹, -y, 2. mn. <i>dláb</i> ž.</p> <p>1. tlapa</p> <p>dlabka¹</p> <p>dlaba², -y, 2. mn. <i>dláb</i> ž.</p> <p>1. ● dlab (vydlabaný otvor)</p> <p>dlabka²</p>	<p>dlab -u m.</p> <p>1. ● tech. výdlab; dlabina (vydlabaný otvor, zárez)</p> <p>dlábek</p>
<p>front, -u m.</p> <p>1. ● fronta: <i>prelomit</i> f. prolomit f-u; polit. <i>Národný</i> f. (Čechov a Slovákov); hovor. f. <i>ľudí</i></p> <p>frontový</p>	<p>front -u m.</p> <p>1. voj. front (skupina bojujících vojsk): <i>velitel</i> 2. <i>ukrajinského f-u</i> velitel'...</p> <p>fronta -y ž.</p> <p>1. ● front (v rozlič. význ.): f. <i>domu</i> čelo domu; <i>levá f. ulice</i> ľavý rad ulice, ľavá strana ulice; <i>prolomit f-u</i> prelomiť front (bojisko); <i>boj na dvou f-ách</i> boj na dvoch frontoch (i pren.); <i>dělnická f.</i> front robotníkov; <i>čekat ve f-ě</i> čakať v rade, vo fronte; <i>jít do f-y</i> ísť do radu, do frontu; <i>stát ve f-ě</i> (ob. <i>frontu</i>) stáť v rade, vo fronte (hovor. v šore); f. <i>aut, lidí</i> front, rad áut, ľudí; meteor. <i>teplá, studená f.</i> teplý, studený front (vzduchu)</p> <p>frontový</p>

futro , <i>-a</i> , 2. mn. <i>-tier</i> s. 1. ● hovor. futro	futro ¹ <i>-a</i> s. 1. ● ob. futro (podšívká i zárubňa) ◇ <i>napsat něco na f. zapísať na rováš</i> (zaznačiť ako dlžobu) futro ² <i>-a</i> s., futr <i>-u</i> m. 1. trocha zastar. ob. obrok, krmivo
káča i kačiča , <i>-at'a</i> , 1. mn. <i>-atá/-ence</i> , 2. <i>-at / -eniec</i> s. 1. ● káče káčatko i kačičatko	káča ¹ <i>-i</i> ž. 1. ob. expr. kača, dora (o hlúpej žene) káča ² <i>-i</i> ž. 1. vlk (det. hračka) 2. tech. navíjač 3. arg. ≈ verthajmka, kasa (nedobytná pokladnica)
kadlub , <i>-a</i> m. i kadluba , <i>-y</i> , 2. mn. <i>-lúb</i> ž. 1. žlab, koryto 2. výmol (od vody) 3. ● odb. kadlub	kadlub <i>-u</i> m. 1. ● kadlub i kadluba: <i>hrnčířský k.</i> hrnčiarsky kadlub 2. drevená miska: <i>k. na máslo</i> maselnička kadlubový
kancelár , <i>-a</i> m. 1. kancléř kancelársky ¹ kancelárstvo	kancelář <i>-e</i> ž. 1. kancelária: <i>přijímací k.</i> prijímacia kancelária; <i>K. prezidenta republiky</i> Kancelária prezidenta republiky; <i>Čs. tisková k.</i> Čs. tlačová kancelária kancelářský
kolesá , <i>-lies</i> s. 1. pomn. VŮZ (na svážení dřeva)	kolesa <i>-y</i> ž. 1. star. brička

Jak si na uvedených příkladech můžeme povšimnout, nejsou u všech slov rody přísně vymezené. Jsou zde uvedena i slova, u nichž jsou uvedeny jako možné varianty dva rody, tedy rod shodný s druhým jazykem, i jeho rozdílná podoba. Takovým slovem je například slovo *kadlub*, které může mít ve slovenštině jak podobu *kadlub* v mužském rodě, tak také *kadluba*, což se však nijak neodráží na významu slova. Při porovnání ve Slovenském

národním korpusu nicméně zjistíme, že podoba v mužském rodě je frekventovanější než v rodě ženském – slovo *kadlub* má 150 výskytů, slovo *kadluba* jen 52.

V některých případech může možnost variant v případě rodu souviset třeba jen s jedním z uvedených významů slova, jako je například u slova *futro*. Zde je vidno, že se slovenské slovo *futro*, které má pouze jeden význam, shoduje ve všech kategoriích včetně rodu s prvním významem slova v ČSS, kdežto u druhého významu slova se zde nabízí jak možnost tvaru v rodě středním, tak i v rodě mužském.

Přesné vymezení z hlediska rodu můžeme nalézt spíše mezi slovy, která jsou úplnými mezijazykovými homonymy, kdy jiný rod zároveň odpovídá i jinému tvaru a významu. V uvedených příkladech to platí jak u slova *kancelár/kancelář*, tak i u slova *kolesá/kolesa*.

Dalším příkladem rodové difference je slovo *front*. U tohoto slova je zajímavostí fakt, že významově si odpovídají slovenské slovo *front* s českým slovem *fronta*, kdežto české slovo *front* se shodným rodem má význam trochu jiný. Přestože však v tomto případě český jazyk zaznamenává dvě různá slova, je slovo frekventovanější ve slovenském jazyce. Na základě porovnání údajů uváděných ve slovenském a českém národním korpusu se totiž ukazuje, že slovenské slovo *front* se v korpusu vyskytuje 17 361krát, což je více než u českých slov *front* i *fronta* dohromady. Zde je výskyt v mužském rodě v číselném údaji 9 170, v ženském rodě je uvedeno výskytů 121 601. V tomto případě je však nutno poznamenat, že ve slovenských textech se můžeme setkat také se substantivem *fronta* v ženském rodě, což neodpovídá kodifikaci a na nesprávnost takéhoto použití se často upozorňovalo v jazykových poznámkách z hlediska jazykové kultury (dokládá to i zachycení substantiva *fronta* v SSJ a KSSJ: *fronta* správ. *front*).

Na základě uvedených příkladů můžeme říci, že se jedná o substantiva, která pocházejí z různých oblastí jazyka, některá jsou výrazy technickými, jiná jsou používaná v běžné komunikaci; vzhledem k tomu, že se jedná o poměrně různorodý výběr slov ze slovní zásoby, není možné dojít k jednoznačnému závěru ohledně zařazení mezi konkrétní typ slov. Z hlediska původu v tomto výběru slov nepřevládají slova původu domácího ani cizího. Pokud bychom se chtěli touto otázkou zabývat detailněji, bylo by nutné hodnotit situaci na základě celkového výskytu gramatických mezijazykových homonym ve zpracované části zrcadlového slovníku, což však není předmětem této práce.

Stylistická mezijazyková homonyma

Ačkoli lexémy mající shodný význam a lišící se pouze stylovým zabarvením nejsou v zrcadlovém slovníku uváděny, patří i ony do mezijazykové homonymie (srov. např. Pančíková, 2005). Lexémy lišící se na základě některých suprasémantických parametrů (patří k nim parametry spisovnost, styl, čas a původ, srov. Orgoňová – Bohunická, 2011), se kterými souvisí také příznak expresivnosti a emotivnosti, na jedné straně zaujímají odlišná místa v lexikálním systému slovenštiny a češtiny, na druhé straně mohou na tomto základě také způsobovat mezijazyková nedorozumění. U stylistických mezijazykových homonym v širším smyslu se jedná o slova, která jsou, popřípadě nejsou, nositeli nějakého příznaku, ať už na úrovni příznakovosti slohové (vrstva hovorová, knižní, odborná, umělecká či publicistická), časové (slova zastaralá, neologismy) nebo expresivní (slova familiární, dětská, domácká, pejorativní nebo hrubá), a také na základě příslušnosti k nespisovné slovní zásobě (slova nářečová, slangová, obecněčeská). O stylistické mezijazykové homonymii se tedy – na základě lexikografického zpracování – dá hovořit v případě, že je slovo v jednom jazyce nociónální, tedy bez příznaku, kdežto v druhém jazyce je označeno některým z kvalifikátorů, nebo v případě, kdy mají obě slova kvalifikátory různé, přičemž nezáleží na tom, jestli je rozdíl v sémantice nebo není; u slov s rozdílnou sémantikou se pak u stylistické roviny jedná o průvodní jev. S ohledem na konkrétní slova tedy můžeme stylistická mezijazyková homonyma zařadit do tří skupin, a sice 1. slova, která se neliší ve významové rovině, jen ve stylistickém zabarvení, 2. úplná mezijazyková homonyma, která se liší významem i stylistickým zabarvením a 3. slova, která se liší stylistickým zabarvením jen u některých svých významů. Níže uvádím příklady ke každé z těchto skupin:

Slova se stejným významem a stylistickou diferencí

Příkladem difference, která vyplývá ze zpracování v překladových slovnících, může být slovo *kocúrkovčina*.

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
kocúrkovčina , -y ž. 1. ● hovor. pejor. kocourkovština	kocourkovština -y ž. 1. ● kocúrkovčina

Výkladové slovníky slovenštiny a češtiny podávají toto zpracování:

<p>SSJ</p> <p>kocúrkovčina, -y ž. <i>hovor</i>.</p> <p>malomeštiactvo, zaostalosť: <i>provincializmus</i> a <i>kocúrkovčina</i> (Mráz)</p>	<p>SSJČ</p> <p>kocourkovština -y ž.</p> <p><i>kocourkovství</i>: potýkat se s k-ou měšťáků</p> <p>Kocourkov -a m. (6. j. -ě) <i>smyšlená obec se směšně podivínskými n. zaostalými, šosáckými, hloupými obyvateli</i>; hanl. <i>označení pro takové místo n. prostředí</i>: kulturní K. <i>zaostalé prostředí</i>; kocourkovský příd.: k-é poměry; K-ští učitelé <i>jm. komické pěvecké skupiny, sboru</i>; --- zpodst. Kocourkovští, -ských m. <i>obyvatelé Kocourkova</i>; hanl. <i>směšně podivínští n. zaostalí, šosáčtí, hloupí lidé</i>; --> přísl. kocourkovsky; --> podst. kocourkovství, -í s.</p>
<p>KSSJ</p> <p>kocúrkovčina -y ž. <i>expr.</i></p> <p>kocúrkovské pomery, názory</p>	
<p>SSSJ</p> <p>kocúrkovčina -ny ž. VM <i>expr.</i></p> <p>zaostalosť pomerov, obmedzenosť, malomeštiactvo (podľa Kocúrkova, vymysleného mestečka povestného veľkou zaostalosťou svojich obyvateľov); syn. zadubenosť: <i>Akcentuje sumárny obraz kocúrkovčiny, s ktorou Ján Chalupka viedol po celý život márnny a vyčerpávajúci boj</i>. [Vč 1964]; <i>Pod kocúrkovčinou rozumel typické provinčné pomery</i>. [DF 2000]</p>	

U slov *kocúrkovčina/kocourkovština* nacházíme rozdíl ve zpracování jak v překladových slovnících, tak ve výkladových slovnících slovenštiny a češtiny. Slovo *kocúrkovčina* se ve slovenských slovnících hodnotí jako expresivní nebo hovorové slovo (přičemž hovorovost expresivitu implicitně často zahrnuje) – ve Slovensko-českém slovníku

jsou uvedeny kvalifikátory *hovor.* a *pejor.*; v KSSJ a SSSJ je to *expr.* a v SSJ má heslo označení *hovor.* Na druhé straně české slovo *kocourkovština* se zpracovává bez kvalifikátoru. Ze slovníkového zpracování slova *kocúrkovčina/kocourkovština* vystupují jako stylistická mezijazyková homonyma (i když, domnívám se, české *kocourkovština* také není prosto expresivity, slovníky ji však nezachycují).

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
hmotár , -a m. 1. ● hmotář hmotársky	hmotař -e m. 1. ● pejor. hmotár hmotařka hmotařský

Ze zpracování v překladových slovnících u hesla *hmotár/hmotař* vyplývá, že se slova významově neliší, nicméně to, že se jedná o stylistické mezijazykové homonymum, naznačuje označení *pejor.* na české straně. Při bližším zkoumání ve výkladových slovnících slovenštiny a češtiny však zjistíme, že (i když SSJ slovo uvádí bez kvalifikátoru) také ze strany slovenské se jedná o slovo pejorativní (stejně je označeno i ve výkladovém slovníku jazyka českého); o stylistické mezijazykové homonymum se tedy jedná jen z pohledu překladových slovníků, ale ne z funkčního zabarvení slova jako takového, které je v obou jazycích stejné.

Výkladové slovníky podávají toto zpracování:

KSSJ hmotár -a m. <i>pejor.</i> kto uprednostňuje hmotné záujmy, prospechár	SSJČ hmotař , -e m. (hmotařka, -y ž.) <i>hanl.</i> člověk, u kt. převládají hmotné zájmy, hospodářský, finanční aj. prospěch: to vy nikdy nepochopíte, byl jste vždycky h. (Pujm.)
SSSJ hmotár -ra pl. N -ri m. <i>pejor.</i> kto sa ženie za majetkom, za peniazmi; kto uprednostňuje materiálne hodnoty; syn. mamonár, prospechár;	

hmotárka -ky -rok ž.	
SSJ hmotár , -a <i>m.</i> človek, ktorý má prevažne hmotné záujmy, ktorý všetko posudzuje z hľadiska svojho hmotného prospechu, materialista	

2. Úplná mezijazyková homonyma se stylistickou diferencí

kapusta kapustička , -y, 2. mn. -čiek ž. zdrob. 1. ● expr. zeličko	kapusta kapustička -y ž. zdrob. 1. ● kelík, kelíček
--	---

Na základě zpracování v překladových slovnících deminutiva *kapustička/kapustička* vystupují –jako stylistická mezijazyková homonyma u slovenského slova je uveden kvalifikátor expr., který u českého slova uveden není. Jedná se však spíše o diferencí v lexikografickém zpracování. Můžeme předpokládat, že expresivita deminutiva není v ČSS explicitně označena, protože se vychází z toho, že deminutiva jsou expresivní výrazové prostředky. Z výkladových slovníků se expresivita deminutiva explicitně uvádí v SSJ (*zdrob. expr.*), jiné výkladové slovníky expresivitu nezachytávají. Z hlediska využití v komunikaci jsou jak slovenské tak české slovo nositely expresivity.

3. Částečná mezijazyková homonyma se stylistickou diferencí

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
bažant , -a, 1. mn. -y <i>m.</i> 1. ● zool. bažant bažantík	bažant , -a <i>m.</i> 1. ● bažant (druh vtáka) 2. voj. slang. ucho, bažant (nováček) 3. lek. slang. bažant (urinál) ◇ <i>vypasený jako b. vypasený, tučný ako kapún</i> bažantí

Z hlediska stylové mezijazykové homonymie u slova *bažant* je zajímavostí, že první (a zároveň jediný) z významů, který je u obou jazyků shodný, má v případě hesla Slovensko-českého slovníku uveden kvalifikátor *zool.*, kdežto na české straně je u tohoto významu jen vysvětleno, že se jedná o *druh vtáka*, přičemž na téže straně jsou uvedeny další dva významy, které jsou stylově zabarvené – v obou případech se jedná o slovo z odborného slangu.

Ve výkladových slovnících nacházíme zpracování:

<p>SSJ bažant, -a, mn. č. -y m. druh kurovitého vtáka; <i>zool.</i> b. obyčejný (<i>Phasianus colchicus</i>), b. zlatý, b. stříborný</p> <p>KSSJ bažant -a mn. N a A -y m. 1. kurovitý poľný vták s pestrým perím 2. mn. -i živ. voj. slang. nováčik, začiatovník; bažantí príd. k 1: b-ie mäso</p> <p>SSSJ bažant¹ -ta pl. N a A -ty I -tmi m. {nem. < lat. < gr. 1. lesný kurovitý vták s dlhým, výrazne sfarbeným chvostom: chovné bažanty; poľovačka na bažanty; vyplašiť kŕdel' bažantov; <i>zool.</i> b. poľovný <i>Phasianus colchicus</i>; b. diamantový <i>Chrysolophus amherstiae</i> chovaný ako okrasný vták 2. <i>hovor.</i> jedlo pripravené z bažanta: plnený, pečený b.; objednať si bažanta na víne bažantica -ce -tíc ž. samica bažanta; <i>zdrob.</i> bažantík</p> <p>bažant² -ta pl. N -ti I -tmi m. 1. <i>hovor. expr.</i> kto začína v nejakej činnosti, kto nemá skúsenosti, nováčik; syn. zelenáč, ucho: nástup bažantov na imatrikuláciu; Náhodou si sadli vedľa seba do lavice v cudzej škole, takí bažanti priemyslováci. [Vč 1982] 2. voj. slang. ► vojak začínajúci vojenskú službu; syn. holub, vták, zobák: mazáci a</p>	<p>SSJČ bažant -a m. (z něm. driv. lat.) 1. lesní lovný pták příbuzný domácí slepici, u nás zdomácnělý; <i>bažant kolchidský</i> (<i>zool.</i>): jít na b-y; střílet b-y; vypasený jako b. <i>tlustý</i> 2. <i>zool. rod Phasianus</i>: b. kolchidský; <i>rod Gennaeus</i>: b. stříbrný 3. med. slang. <i>urinál</i> 4. voj. slang. <i>nováček</i>; --> <i>zdrob. bažantek</i>, -tka (6. mn. -tcích), bažantík, -a (6. mn. -cích), <i>expr. bažantíček</i>, -čka (mn. 1. -čkové, -čci, 6. -čcích) m.</p> <p>SSČ bažant -a m <n < ř> <i>pestře zbarvený lovný pták s dlouhým ocasem</i></p> <p>Lingea bažant -a m (1. mn. -i) 1. hrabavý lovný pták, jehož samec má pestře zbarvené peří a dlouhý ocas, lovit/střílet bažanty; jít na bažanty; jíst bažanta; bažant na víně <i>gastr.</i> kuře à la bažant ▪bažant obecný; bažant královský; bažant zlatý; 2. slang. voj. člověk začínající pracovat v nějakém oboru nebo vůbec něco dělat; mazáci a bažanti 3. slang. nádoba na moč pro ležící pacienty</p>
---	--

<p>bažanti; bažanti z výcvikovej roty;</p> <p>bažant³ -ta pl. N -ty I -tmi m. hovor.</p> <p>1. hygienická misa pre ležiacich pacientov, urinál: požiadať sestričku o bažanta;</p> <p>2. sg. A i ► -ta pivo zn. Zlatý Bažant: b. v plechovke; objednať si bažanta</p>	
--	--

V širšom pohľade na lexikografické zpracovanie vystupujú slova *bažant/bažant* ako stylistická mezijazyková homonyma nejen na základe zpracování v překladových slovnících, ale také ve výkladových slovnících, zejména pokud zrovnáme zpracování v nejnovějších slovnících SSSJ a Lingea. V SSSJ (kde jsou zpracována tři vnitrojazyková homonyma) se *bažant*² i *bažant*³ hodnotí jako hovorová (spisovná) slova, i když u lexému *bažant*² ve druhém významu nacházíme kvalifikátor *slang*. Lingea hodnotí slovo *bažant* v druhém a třetím významu jako slangové.

<p>jeli[t]ko, -a, 2. mn. -lít s.</p> <p>1. ● jelito</p> <p>2. pejor. střevo</p> <p>jelítko, -a, 2. mn -tok s. zdrob.</p> <p>1. ● jelítko</p>	<p>jelito</p> <p>1. ● hurka; krvavnica, krvavnička; jelito: ob. expr. <i>brašna naditá jako j.</i> kapsa napchatá ako bubon, ako vrece, ako mech; ... do roztrhnutia, na prasknutie; bachratá kapsa</p> <p>2. pejor. trul' o, sprosták, chmuľ o; <i>co koukáš, ty j.</i> čo sa pozeráš, ty trul' o; <i>ty nedocpané j.</i> ty nenažrané črevo, jelito; ty bachráč!</p> <p>3. ob. hrča, guča, (podliatina): <i>záda plná jeliť</i> chrbát plný klobás, rovášov; <i>naběhla mu j-a</i> navreli mu klobásy, rováše (na chrbte, na zadku)</p> <p>4. ob. (kedysi) klb (vypchávka do šiat pod</p>
--	--

	<p>sukne) ◇ ob. expr. <i>koukat, usmívat se na něco jako Filip na j.</i> usmievat' sa ako mesiačik na hnoj; (kraj.) usmievat' sa ako donátko nad Kapušanmi; usmievat' sa ako pečené prasa;</p> <p>jelitový</p> <p>jelitko -a s. zdrob.</p> <p>1. ● hurôčka; krvavnička; jelítko</p>
--	---

Jiný případ stylistické mezijazykové homonymie zachycené v překladových slovnících představují slova *jelito/jelito* (zde možno upozornit na chybu v SČS, kde se jako heslové slovo uvádí *jelitko*; gen. pl. však naznačuje, že správně mělo být *jelito*). Slovenské a české lexémy se ve zpracování diferencují přítomností druhého významu „střevo“ s kvalifikátorem *pejor.* na slovenské straně (vyčlenění tohoto významu koresponduje se zpracováním lexému v SSJ) a vícero významy s kvalifikátorem *ob.* u českého slova.

<p>SSJ</p> <p>jelito, -a, -lít <i>str.</i></p> <p>1. jadernica;</p> <p><i>pren. pejor.</i> nadávka hlúpemu al. tučnému, neohrabanému človekovi;</p> <p>2. <i>pejor.</i> žalúdok, črevo: Ba by sa mu ja staral o to lenivé jelito. (Gab.);</p> <p>jelítko, -a, -tok <i>str. zdrob.</i> k 1</p> <p>KSSJ</p> <p>0</p> <p>SSSJ</p> <p>jelito -ta <i>jelít s.</i> 1. region. mäsiarsky výrobok, kus čreva naplnený zmesou mletého mäsa, vnútorností, ryže, krúp a pod., jaternica: varené, pečené j.;</p> <p>2. expr. hlúpy, obmedzený al. tučný človek</p>	<p>SSJČ</p> <p>jelito</p> <p>-a s. (6. j. -ě, -u)</p> <p>1. <i>masný výrobek z vepřové krve, rozsekaného masa, krup n. žemlí, naditých do vepřového střeva:</i> kroupová, žemlová j-a; vařené, pečené j.; polévka z jelit; dostat j-a ze zabíjačky; ob. expr. brašna naditá jako j. <i>plná, přecpaná;</i> [x] <i>koukat, usmívat se na něco jako Filip na j. (ob. expr.) hloupě, vyjeveně</i></p> <p>2. <i>zhrub. nadávka:</i> co koukáš, ty j.? <i>hlupáku;</i> ty nedocpané j-o! <i>nenazranče, nenasyto</i></p> <p>3. ob. <i>dlouhá krevní podlitina na kůži po úderu prutem, holí ap.:</i> záda plná jelit; udělal mu rákoskou plno jelit</p> <p>4. ob. (<i>kdysi</i>) <i>v ženském ústrojí válečkovitá látková podložka, přišitá obyč. na živůtku, k uvazování sukni:</i> šněrovačka s j-y (Jir.); --> zdrob. jelítko, -a s. (6. mn. -ách); <i>před.</i></p> <p>jelítkový</p>
--	--

<p>(obyč. v nadávkách): si strašné j.!: to j. neschopné všetko pokazí!; nauč sa po slovensky, ty j.</p> <p>jelítko -ka -tok s. zdrob. i expr. k 1: Kúpi prasa a budú klobásky a jelítka. [Milan Ferko]</p>	<p>SSČ</p> <p>jelito -a s masný výrobek z vepřové krve, masa a krup n. housek v kusu střeva vařené, pečené jelito, jelitový příd. jelitová polévka, jelítko -a s (6. mn. -ách) zdrob.</p> <p>Lingea</p> <p>jelito -a s (6. j. -u, -ě)</p> <p>1. masný výrobek z vepřové krve, rozsekaného masa, krup nebo housek nadtých do vepřového střeva pečené jelito s bramborami dostat jelita a jitnice jako výslužku</p> <p>2. expr., zhrub. nešikovný, hloupý člověk (nadávka) Co koukáš, ty jelito! Ta holka je hrozné jelito. nešikovní, hloupoučká</p> <p>3. ob. expr. dlouhá, bolestivá krevní podlitina způsobená úderem prutu, hole ap.; mít záda plná jelit; Naskákala mi bolestivá jelita.</p>
---	--

V případě slov, která jsou nositeli příznakovosti časové, se ukazuje mírně problematickým jevem fakt, že překladové slovníky, které jsou výchozími zdroji pro zrcadlový slovník mezijazykových homonym, byly vytvořeny před více než třiceti lety. Mnohé výrazy a jednotlivé významy slov by tak vlivem živého a neustálého vývoje jazyka mohly být v současnosti již označovány coby *trochu zastaralé*, *zastaralé* nebo *zastarávající*, některé by se v slovníku zřejmě nevyskytly už vůbec a naopak jiné, které ve slovnících mají označení *zastaralé*, se staly opět více používanými a frekventovanějšími. Na základě výzkumu zpracování v jednotlivých výkladových slovnících můžeme uvést několik příkladů různých posunů slov z hlediska časové příznakovosti.

1. Vymizení jednoho z významů slova

Jako příklady nám v tomto případě mohou posloužit slova *besednica* a *dobropis*.

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
besednica , -e, 2. mn. – <i>níc</i> ž. 1. fejton, fejton 2. zastar. besídka (zábavná část novin)	besedník besednice -e ž. 1. besedníčka

Výkladové slovníky
SSJ besednica , -e, - <i>níc</i> ž. 1. krátka náladová próza, fejtón: <i>zábavné b-e</i> ; 2. <i>zastar.</i> zábavná rubrika novín al. časopisu: <i>b. Národných novín</i> ; besednicový <i>príd.</i>
KSSJ besednica -e - <i>níc</i> ž. fejtón: <i>písať b-e</i>
SSSJ besednica -ce - <i>níc</i> ž. beletristický žánr publicistického štýlu blízky fejtónu napísaný v duchu priateľského príhovoru, bez ostrej irónie a satiry: <i>písať besednice</i> ; <i>V nejednej besednici, v nejednom fejtóne rad-radom vymenúvali radostné fakty o kultúrnom živote.</i> [KŽ 1961]; <i>To sú postavy ako stvorené pre besednice a rozprávky.</i> [P. Štrelinger]

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
dobropis ¹ , -u m. 1. ● obch., peněž. dobropis dobropisný dobropis ² , -u m. 1. zastar. pravopis	dobropis -u m. 1. ● účt., obch. dobropis

Výkladové slovníky
SSJ

<p>dobropis¹, -u m. <i>obch.</i> peňaž. pripísanie k dobru, v prospech účtu; zpráva o zaúčtovaní v prospech;</p> <p>dobropisný príd.: d. záznam, d-á poukážka</p> <p>dobropis², -u m. <i>zastar.</i> pravopis: Štúrovci dobropisom tiež rôznili sa. (Vlč.)</p>
KSSJ - Ø
<p>SSSJ</p> <p>dobropis -su pl. N -sy m. <i>fin.</i> ► dokument, príp. pokyn, na základe ktorého sa pripíše určitá suma v prospech fyzickej al. právnickej osoby</p>

Podle údajů ze Slovensko-českého slovníku mají obě slova dva různé významy, přičemž jeden z nich je vždy označován kvalifikátorem *zastar.*. V obdobné podobě je z výkladových slovníků uvádí jen SSJ, slovník vytvořený mezi lety 1959-1968¹². Novější SSSJ už uvádí význam jen jeden, stejně jako v případě prvním KSSJ; u druhého slova v KSSJ není slovo zachyceno vůbec. Z tohto způsobu zpracování můžeme usuzovať, že druhý význam slova postupem času zanikl úplně.

2. Úplné vymizení slova

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
<p>capart, -u m. <i>expr.</i></p> <p>1. capart, nepatrný kousek: obyč. ve spojení <i>roztrhať, zodrat, rozsekat na c-y</i> rozbít, rozsekat na cimprcampr</p>	<p>capart -a m.</p> <p>1. hovor. <i>expr.</i> drobec, drobček, fafrnok (malé dieťa): <i>tříletý c.</i> trojročný fafrnok</p>

Výkladové slovníky
<p>SSJ</p> <p>capart, -u m. <i>expr.</i> útržok, zdrap, franforec, obyč. v <i>spojeniach roztrhať, zodrat, rozsekat na c., na c-y</i> na kusy, na franforce: <i>krásny sen roztrhaný na caparty</i> (Stod.)</p>
KSSJ – Ø

¹² http://www.juls.savba.sk/ssj_peciar.html [cit. 2014-08-08]

Jak je vidno ze zpracování ve výkladových slovnících, slovo *capart* se vyskytuje jen v nejstarším z nich. Přestože není uváděno ani coby zastaralé, ani zastarávající, pravděpodobně vymizelo z běžné slovní zásoby. Ze současných slovníků je nezachytává ani SSSJ, ani KSSJ.

3. Jeden z významů nově uváděn jako zastaralý

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
citácia , -ie, 2. mn. -íí ž. 1. ● citace, citování hovor. 2. obsílka (zprav. k soudu)	citace -e ž. 1. ● citácia citační
Výkladové slovníky	
SSJ citácia ¹ , -ie, -íí, -iám, -iách ž. doslovné uvádzanie cudzieho výroku, citovanie citácia ² , -ie, -íí, -iám, -iách ž. hovor. písomné predvolanie na úrad: Máš citáciu na súd. (Heč.)	
KSSJ citácia -ie ž. 1. citovanie 2. citát: <i>doslovná c.</i>	
SSSJ citácia ¹ -ie pl. G -íí D -iám L -iách ž. ⟨lat.⟩ 1. doslovné uvedenie istého textu, výroku (v písaných textoch často typograficky odlíšené); syn. citát: <i>biblické citácie; citácie antických diel v prácach súčasných</i> ; 2. krátky záznam o publikovanom diele iného autora; syn. odkaz: <i>citácie v domácich, v zahraničných periodikách; Rosetiho mapa sa nezachovala a boli o nej správy len v citáciách katalógu Orteliiovho atlasu.</i> [J. Tibenský]; <i>Ohlas, ktorý dielo vyvolalo, sa dá objektívne zistiť i podľa počtu citácií.</i> [NP 1983]; knih. <i>bibliografická c.</i> súhrn predpísaných bibliografických údajov o dokumentoch, ktoré autor bezprostredne použil pri písaní svojej práce citácia ² -ie pl. G -íí D -iám L -iách ž. ⟨lat.⟩ práv. zastar. písomné predvolanie pred úradné orgány al. pred súd: <i>doručiť niekomu citáciu</i>	

Zatímco u zpracování hesla v SSJ není, stejně jako v překladovém slovníku, uvedena žádná časová příznakovost, v SSSJ si již můžeme povšimnout kvalifikátoru *zastar.*. KSSJ pak daný význam neuvádí vůbec.

4. Změna významu slova

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
dada , -y, 2. mn. <i>dád</i> ž. 1. trochu zastar. <i>chůva</i>	dadaismus dada neskl. s. 1. dadaizmus, <i>dada</i>

Výkladové slovníky
SSJ dada , -y, <i>dád</i> ž. <i>trochu zastar.</i> <i>pestúnka</i> , <i>opatrovkyňa</i> dětí, <i>dojka</i> : <i>A čo ma do vášho Zarándyho, azda som mu tútorom alebo dadou?</i> (Vaj.)
KSSJ - Ø
SSSJ dada <i>neskl. s.</i> <i>dadaizmus</i>
SSJČ dadaismus [-da-iz-] (dř. též -ism), -mu m., dada <i>neskl. s.</i> (z fr.) západoevropský úpadkový formalistický směr v literatuře a ve výtvarném umění z konce 1. světové války a po ní, vyznačující se krajním rozbitím obsahu i formy

Překladový slovník, stejně jako SSJ, uvádí význam u slova *dada* jako *trochu zastar.* *pestounka* či *chůva*. V současnějším zpracování však význam slova úplně mizí a slovu je přiřazen význam stejný jako v českém jazyce.

Z uvedených příkladů je zřejmé, že stylistická mezijazyková homonymie existuje v různých podobách, nicméně, jak je patrné z porovnávání zpracování slov ve slovnících překladových a výkladových, jedná se o sféru, kde je často poměrně složité v lexikologické praxi zachytit odpovídající charakteristiky zpracovaných slov. Vzhledem k tomu, že se stylistické charakteristiky neustále vyvíjejí, je při snahách o co nejvhodnější zachycení pojmu nutností vycházet z více různých, popřípadě co nejaktuálnějších, zdrojů.

3.2 Mezijazyková homonymie v lexikálně sémantickém poli času

- názvy měsíců (a dalších časových úseků)

Názvy měsíců jsou jak ve slovenském, tak v českém jazyce velmi specifickou částí slovní zásoby, v obou jazycích se proto staly předmětem zkoumání mnohých jazykovědců (o pojmenováních měsíců ve slovenštině psali zejména F. Gregor (1989), M. Majtán (1970), R. Ondrejková (2002), K. Palkovič (1974), v češtině např. již K. J. Erben (1849), později zejména F. Daneš (1964), B. Havránek (1974) nebo J. Horálek (2002)).

Budeme-li se tímto tématem zabývat z hlediska konfrontace mezi oběma blízkými příbuznými jazyky v současnosti, zjistíme, že názvy měsíců vystupují jako výrazně diferenční část lexika, přičemž se jedná o pojmenování ve vzájemné komunikaci velmi frekventovaná. Vyskytují se mezi nimi však také výrazy společné oběma jazykům, které nicméně nejsou používány stejným způsobem a vystupují tak jako stylistická mezijazyková homonyma. Při hlubším zkoumání vývoje těchto názvů v obou jazycích v jednotlivých dobách zjistíme, že prošly poměrně komplikovanými proměnami, než se ustálily v dnešní podobě.

Slovenská pojmenování měsíců v současné podobě mají internacionální charakter – formou se rámcově shodují s pojmenováními anglickými, německými nebo například ruskými. Všechny tyto názvy jsou postaveny na stejném základě, který má původ v latinském jazyce. Oproti tomu v mnoha slovanských jazycích, jako jsou například polština, chorvatština nebo ukrajinština, a také v češtině se i v současnosti používají původní domácí pojmenování. Například v polštině jsou to názvy *styczeń, luty, marzec, kwiecień, maj, czerwiec, lipiec, sierpień, wrzesień, październik, listopad, grudzień*; ukrajinské jsou *січень, лютий, березень, квітень, травень, червень, липень, вересень, жовтень, листопад a грудень*.

Jak vyplývá z různých písemných pramenů, měly již odedávna ve slovenštině latinské názvy své pevné místo, přestože existují i doklady o dřívějších domácích podobách pojmenování měsíců. Při obrozeneckých snahách o zavedení ustálené podoby slovenského národního jazyka se různí spisovatelé a jazykovědci pokoušeli nahradit mezinárodní pojmenování čistě slovenskými, vznikající slovenské soustavy názvů měsíců však byly umělé. Nepříliš úspěšná byla snaha A. Bernoláka o zavedení nových pojmenování, nesnadnou úlohu měl také L. Štúr s názvy vycházejícími zčásti z češtiny, z části čistě slovenskými. Jak například

uvádí K. Palkovič, nebyly slovenské názvy všeobecně rozšířené a známé, a proto je Štúr musel vysvětlovat latinskými ekvivalenty (Palkovič, 1974).

Nejstarší dosud zachycená písemná podoba slovenských (a zároveň souběžně také českých) názvů měsíců se objevuje v díle nazvaném *Calendarium historicvm conscriptvm a Pavlo Ebero*. „Podľa záznamu na titulnom liste skúmaný exemplár knihy *Calendarium historicvm* bol okolo r. 1597 vo vlastníctve Mateja Hranicu ..., a tak sa zdá, že vtedajšie zápisy pochádzajú od neho“ (Gregor, 1989: 217). Rukopisné údaje jsou zde zachyceny v této podobě:

Romani	Bohemici	Slavonici
Ianuarius	Leden	Welký Sečen
Februarius	Vnor	Malý Sečen
Martius	Březen	Brezon
Aprilis	Duben	Dubon
Maius	Mag	Mag
Iunius	Čerwen	Turýči
Iulius	Čerwenec	Sw'etho Yána
Augustus	Srpen	Sw'etho Yakuba
September	Zářj	Matky Božég
October	Řjgen	Sw'etho Michala
November	Listopad	wssech Swetých
December	Prasýnec	Sw'etho Ondrege

Na uvedeném rukopise je vidno, že ke konci 16. století se téměř shodoval český a slovenský název pro měsíce březen, duben a květen (máj). V případě českého jazyka se další doklad tohoto používání v téže době vyskytuje u Adama z Veleslavína v *Nomenclatoru* z r. 1598, který zachycuje názvy měsíců v podobě *leden, únor, březen, duben, máj, červen, červenec, srpen, září, říjen, listopad a prosinec/prasinec* (Havránek, 1974: 169n)).

Slovenské názvy měsíců byly využívány v době slovenského národního obrození – ve Slovenských novinách z roku 1845 jsou např. uváděny následovně: *velkí sečen, malí sečen, brezen, duben, kveten, lipen, červenec, klasen, malí rujen, velkí rujen, listopad, prosinec*. Do určité míry shodnou podobu použil ve svém kalendáři Domová pokladnica (1848) rovněž D. Lichard, názvy však byly upraveny koncovkou *-eň*. Tyto názvy jsou tedy zapsány v podobě *velkí sečeň, malí sečeň, brezeň, dubeň, traveň, lipen, klaseň, srpeň, jaseň, rujeň, studeň a mrazeň* (srov. Palkovič 1974: 241, Majtán 1970: 157–158).

Pokusy o ustálení domácích slovenských názvů měsíců se však neujaly¹³ a užívají se názvy internacionální.¹⁴ Mezi názvy slovenských a českých měsíců není tedy v současné době na první pohled viditelná shoda, při detailnější konfrontaci slovní zásoby obou jazyků, zejména pokud jde o existenci synonymních pojmenování, však zjistíme, že se lexémy *apríl* a *máj* vyskytují v obou jazycích, ačkoli se ve slovenské a české slovní zásobě liší jejich postavení i způsob jejich použití.

V zrcadlovém slovníku mezijazykových homonym je lexém *apríl* zpracován takto:

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
apríl , -a, 6. j. –i. m. 1. duben, apríl ◇ hovor. <i>urobiť niekoho a-om</i> , <i>urobiť si z niekoho prvý a</i> . poslat, vyvést někoho a-em; <i>prvý a.!</i> apríl!; <i>úplný apríl</i> (nestálé počasí); <i>taký apríl</i> je jako aprílové počasí (nestálý člověk) aprílový	apríl -a/-e m. 1. ob. apríl (obyč. len pren. o nestálom počasí) ◇ <i>poslat</i> , <i>vyvést někoho a-em</i> urobiť si z niekoho prvý apríl aprílový

Z tohoto zpracování vyplývá, že se jedná o stylistické mezijazykové homonymum, neboť ve slovenštině je slovo zaznamenáno bez stylistického zabarvení (ve frazeologických spojeních jako hovorové), v češtině pak má kvalifikátor *ob.* (obecně české). V SČS je však jako ekvivalent slovenského slova *apríl* na prvním místě přirozeně uveden lexém *duben*, který má v ČSS vlastní heslo, jehož podstatnou část zabírá zpracování frazeologie:

duben -bna m. apríl ◇ *březen, za kamna vlezem, d., ještě tam budem* do Ducha drž sa kožucha; *březen suchý, d. mokrý, máj studený, to rok bude vydařený* suchý marec, studený

¹³ V současnosti se obecné povědomí o nich udržuje již jen díky pohádkám – některá z nich se objevují ve slovenské pohádce O dvanástich mesiacikoch jako vlastní jména měsíců: *Veľký Sečeň, Brezeň, Lipeň, Rujeň* (<http://www.anam-cara.estranky.sk/clanky/-rozpravky/o-dvanastich-mesiachikoch.html>). Podle udání ve sbírce pohádek P. Dobšínského Prostonárodné slovenské povesti (Druhý zväzok) byla pohádka s těmito názvy zachycena Boženou Němcovou na základě vyprávění z Trenčianské župy: „Podala Božena Němcová z Trenčianskej od slúžky Marky, čo slúžila u nej v Bal. Ďarmotách“ (http://zlatyfond.sme.sk/dielo/531/Dobsinsky_Prostonarodne-slovenske-povesti-Druhy-zvazok/41; [cit. 2014-07-15]).

¹⁴ Z hlediska vzájemných česko-slovenských kontaktů můžeme však např. odkázat ke specifické historické situaci, kdy se ve slovenském prostředí po vzniku Československa vedle ustálených internacionálních názvů začala uplatňovat i česká pojmenování měsíců – upozorňuje na to Ladislav Nádaši Jégé v dopisu z 5. 4. 1919, který adresoval Jozefu Škultétymu (domácí pojmenování však neodmítá): „Dovoľujem si Vás upozorniť, že naši ctení úradníci upotrebovávajú na označenie mesiacov české výrazy, poriadny galimatias tým tropia, lebo oné výrazy jednoducho po česky píšú, čo sa predsa len trochu čudne vyníma. Upotrebujeme výrazy české, ale ich poslovenčme. Leden, březen, duben, květen a najmä září vonkoncom neznie slovenskému uchu dobre. Myslím, že by nerobilo ťažkosť tieto mená prehodiť do slovenčiny, a najmä nie Vám, pán redaktor“ (http://zlatyfond.sme.sk/dielo/929/Nadasi-Jege_Z-listov/1; [cit. 2014-07-15]).

april, mokrý máj, bude v stodole raj; marec suchý, april mokrý, máj studený dáva rok úrodný

Ve zpracování lexému *april* v ČSS je (spolu s kvalifikátorem, který naznačuje, že nejde o bezpříznakový lexém) sémantizací naznačen jiný způsob používání tohoto slova, než u bezpříznakového názvu měsíce *duben*.

Ve výkladových slovnících slovenštiny a češtiny je lexém *april* zachycen takto:

SSJ

april, -a, 6. p. -i m.

1. štvrtý mesiac v roku • *hovor.* poslať niekoho s a-om na 1. apríla poslať niekoho niekam zo žartu; *urobiť niekoho a-om*, *urobiť (si) z niekoho a-a* žartom niekoho oklamať, najmä na 1. apríla; *prvý a.!* posmešné zvolanie na človeka, ktorý sa dal oklamať na 1. apríla;

2. *hovor.* nestále, menlivé počasie (ako býva v apríli); *pren. živ.* prezývka nestáleho, pochabého človeka: *Keby nebola taká pochabá — taký apríl.* (Tim.);

aprílový príd.: a. deň, a. žart; a-é počasie nestále

KSSJ

april -a L -i m. 4. mesiac v roku; *pren. hovor.* nestále počasie na jar; žart na 1. apríla: *to je pravý a.*; *urobiť si z niekoho a.*; *pren. expr. živ.* nestály, pochabý človek;

aprílový príd.: a-é počasie nestále; a. žart

SSSJ

april -la L -li m. <lat.> v poradí štvrtý mesiac roka, často s nestálym, premenlivým počasím: *tohtoročný a.*; *Veľká noc bude tohto roku v apríli*; a. býva bohatý na zrážky • *prvý apríl!* zvolanie človeku, z ktorého si v tento deň niekto urobil žart ■ *fraz. urobiť si z niekoho prvý apríl* žart ■ *parem. apríl seno seje*; *april v daždi, máj v kvete*; *mokrý apríl, suchý jún*

PSJČ

Ø

SSJČ

april, -a, -e m. (6. j. -u, -e, -i) (z lat.) ob. a zast. 1. *duben*: posledního a-e; *přen.* pravý, úplný a. *nestálé počasí* 2. *žert, kt. si někdo z někoho tropí (jak bývá zvykem) 1. n. 30. dubna*: poslat, vyvést někoho a-em; tady je koruna! A.! *není to pravda*;

aprílový příd. ob. a zast. *dubnový*: a. týden; *přen.* a-é počasí nestálé; a-á naděje *klamná*: → *přísl. aprílově*

SSČ

april

-a, -e m <1>

1. *hovor.* duben *přen. nestálé (jarní) počasí* venku je úplný april,

2. *žert, kt. si tropíme z jiných 1. a 30. dubna [x]* vyvést někoho aprílem,

aprílový příd. aprílový týden, aprílové počasí, *nestálé*

Podle zpracování výkladových slovníků je zřejmé, že slovenské slovo *apríl* má ve všech lexikografických zdrojích stejnou platnost, zatímco v českých výkladových slovnících se jeho hodnocení mění – kvalifikace slova v SSJČ jako obecně českého (tedy nespisovného) a/nebo zastaraného výrazu byla v SSČ přehodnocena, slovo *apríl* se zde (dle našeho mínění přiměřeně) hodnotí jako hovorové. V překladovém ČSS se uvádí, ve shodě s SSJČ, „starší“ hodnocení *ob.* Z hlediska lexikografického zachycení v překladových slovnících je však důležité upozornit zejména na to, že v SČS se u slovenského lexému *apríl* uvádějí obě synonyma, přičemž příznakovost a omezené využití lexému *apríl* není žádným způsobem naznačena, což může být pro uživatele slovníku zavádějící. Zpracování hesla je pak do jisté míry zkreslující i tím, že pro ekvivalent *duben* nejsou uváděny žádné doklady a dokladová část heslové statě se soustřeďuje pouze na ty případy, kdy slovenskému lexému odpovídá český ekvivalent *apríl*.

Z hlediska fungování lexémů *duben* a *apríl* v češtině je nicméně zřejmé, že slovo *duben* jako základní a bezpříznakové pojmenování měsíce je podstatně více frekventované – v Českém národním korpusu (SYN) se slovo *duben* vyskytuje 436 508x, zatímco slovo *apríl* jen 3122x, a to převážně ve významu *apríl* jako označení prvního dubnového dne, kdy je povoleno ve společnosti provádět různé žerty a malé zlomyslnosti. Tento zvyk se objevil již v 16. století ve Francii, zatímco první písemná zmínka o něm v Čechách je až z roku 1690 od Bartoloměje Chrystellia z Prahy (*Apríl - historie a původ zvyku* [online]. REV. 2006-03-03, [cit. 2014-8-04]). Odlišné postavení slova *apríl* ve slovenštině a v češtině se promítá i do difference ve vyjádření souvisejících s tímto dnem. Slovenským ekvivalentem českého zvolání *Apríl!*, který doprovází provedení žert, je, jak dokládají také výše zmíněné slovníky, *Prvý apríl!*. Narozdíl od češtiny, kde má slovo *apríl* význam jen prvního dne onoho měsíce a jeho žertovného zabarvení (a není tedy zapotřebí přesnější určení, i když někdy se v komunikaci objevuje), ve slovenštině, kde lexém *apríl* funguje jako základní (dnes jediné) pojmenování měsíce¹⁵, je pro upřesnění daného významu nutností označit tento „svátek bláznů“ přesným datem.

Vzhledem k okrajové (historické) přítomnosti slova *duben* také ve slovenštině jsou zajímavé korpusové údaje týkající se poměru jeho frekvence ke frekvenci slova *apríl*. Základní pojmenování *apríl* se ve Slovenském národním korpusu (prim-6.1-public-all)

¹⁵ Doklady na přítomnost lexému *duben* ve slovenštině můžeme najít např. v příslovích jako *Mokrý duben a daždivý, býva úrodám priaznivý; Keď brezeň orie, duben odpočívá; Brezeň (marec) bez vody — duben (apríl) bez trávy* ve sbírkách A. Záturského nebo P. Socháně (srov. <http://zlatyfond.sme.sk/vyhľadavanie/?cx=013472242624402209930%3Aotp1t794qsw&cof=FORID%3A11&q=duben&sa.x=0&sa.y=0>; [cit. 2014-8-04]).

vyskytuje 127 632x, tedy v nepoměrně vyšší míře než *duben*, který se v korpusu vyskytuje 176x, a i to převážně ve funkci českého označení, případně vlastních jmen. Tento obraz odpovídá situaci, která je zachycena ve slovenských slovnících – žádný z výkladových slovníků slovenštiny slovo *duben* nezpracovává, můžeme se s ním setkat jen v Bernolákově slovníku.

V paralelním korpusu se rozdílnost fungování lexému *apríl* ve slovenštině a v češtině projevuje ještě zásadnějším způsobem. Ve slovenských textech se v korpusu par-skcs-all-3.0-sk lexém *apríl* vyskytuje 33 731x, čemuž v českých textech odpovídá pouze 15 výskytů. Lexém *duben* se na české straně (par-skcs-all-3.0-cs) vyskytuje 33 790x, zatímco ve slovenštině (par-skcs-all-3.0-sk) je výskyt lexému nulový.

Na základě vzájemného srovnání postavení lexému *apríl* ve slovenštině a v češtině se tedy ukazuje jejich rozdílné postavení v systému pojmenování měsíců, s tím spjaté odlišné stylistické zabarvení, fungování a také frekvence užívání. Z hlediska slovensko-české mezijazykové homonymie se zpracování v SČS, které jenom podává dva české ekvivalenty slovenského heslového slova (*duben*, *apríl*), přičemž jejich vzájemný vztah nijak nespecifikuje, ukazuje jako nepostačující.

Rozdílné postavení má v češtině ve srovnání se slovenštinou také internacionální pojmenování *máj*.

Zpracování lexému *máj* v překladových slovnících:

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
máj¹ , -a m. 1. květen, máj: <i>Prvý máj</i> První máj májový máj² , -a m. 1. ● máj, máje ž. (ozdobený strom)	máj¹ -e m. 1. (obyč. iba v ust. spoj.) máj: <i>letošní m.</i> tohtoročný máj; <i>První m.</i> Prvý máj ◇ <i>studený m.</i> , v <i>stodole ráj</i> studený máj, v <i>stodole</i> raj májový spodst. májová májově máj² -e, máje -e ž. 1. máj m.: <i>postavit děvčeti m. pod okno</i> postaviť dievčaťu máj pod oblok 2. ● <i>viecha</i> (stromček, vetvičky ozdobené stuhami)

	májka
--	--------------

Zpracování heslové statě lexému *máj* v SČS je obdobné jako u lexému *april* – vedle „základního“ českého ekvivalentu *květen* se uvádí i *máj* jako synonymum, přičemž žádná difference mezi synonymy není naznačena, a v dokladové části se pozornost věnuje pouze spojení s ekvivalentací s lexémem *máj* na české straně. V Česko-slovenském slovníku je v zpracování heslové statě *máj* stejně jako u slova *april* uvedena sémantizace (obyč. iba v ust. spoj.). I zde lze ve srovnání s lexémem *april* podle uplatnění podobného postupu usuzovat, že se bude jednat o podobný typ mezijazykové homonymie.

Základní ekvivalent slovenského lexému *máj*, české slovo *květen*, má v ČSS toto zpracování:

květen -tna m. máj: *Ústava 9. (devátého) května* Ústava 9. (deviateho) mája; *pren. k. života* máj života; **květnový** *príd.* májový: *k. déšť* májový dážď; *K-á revoluce* Májová revolúcia (v Čechách r. 1945)

Pro získání rozsáhlejších upřesňujících informací nám poslouží slovníky výkladové:

SSJ

máj¹, -a m. piaty mesiac v roku: *studený máj*, v *stodole raj* (prísl.); *krásna ako hora v m-i* (Vaj.); *Prvý m.* prvý deň mesiaca mája, slávený ako Sviatok práce; *pren. revolučné m-e* oslavy 1. mája; *pren. bás. m. života* mladost’;

májový *príd.*: m. dážď, m-á bryndza;
m-é *diet’a* v máji narodené;
ovoc. m-á višňa, *čerešňa* raná sorta

máj², -a m.

1. vysoký okresaný smrek al. jedľa s pestro vyzdobeným vrcholcom, ktorý pred prvým májom stavajú dedinskí mládenci dievkam: *stavať* (zried. i *sadiť*) máje;
Ezech sadiť milej sedliacke máje. (Vaj.)

2. vyzdobený stromček, ktorý murári al. tesári stavajú pri dokončení stavby;

3. vrbová vetvička ozdobená farebnými výduškami vajec, nosená v niektorých krajoch na Kvetnú nedeľu;
chodiť s m-om

KSSJ

máj -a m.

1. 5. mesiac v roku: *studený*, *teplý m.*;
Prvý m. Sviatok práce

<p>2. vys. okresaný a ovenčený strom, kt. pred 1. májom stavajú mládenci dievčencom</p> <p>3. ovenčený stromček ako symbol dokončenia stavby</p> <p>• <i>studený m., v stodole raj;</i></p> <p>májový <i>príd. k 1: m. sprievod;</i> <i>m. dážď, m-á bryndza</i></p>
<p>SSSJ</p> <p>zatím nezpracováno</p>
<p>SSJČ</p> <p>máj, -e <i>m.</i> (z lat.) 1. (<i>obyč. jen v ust. spoj., jinak zprav. expr.</i>) květen: byl pozdní večer — první m. (Mácha), letošní m.; ust. spoj. První m. mezinárodní svátek pracujících; <i>hovor.</i> shromáždění na tento svátek pořádané; hudební m. řada hudebních a operních představení pořádaných v květnu; <i>přen. kniž. a bás.</i> doba mládí, rozkvětu: m. žití; ♦ <i>studený m., v stodole ráj (pořek.)</i> 2. Máj známá báseň Karla Hynka Máchy; literární almanach z r. 1858 soustřeďující mladou spisovatelskou a básnickou družinu tzv. májovců, hlásících se k odkazu Máchovu</p> <p>máj I, -e, <i>máje</i>, -e <i>ž.</i> upravený vysoký štíhlý strom ozdobený stuhami, stavěný venkovskou mládeží na 1. máje a o posvícení: postavit děvčeti m. pod okno; kácení máje; <i>zdrob.</i> májka, máječka, májička, -y <i>ž.</i></p>
<p>SSČ</p> <p>máj -e <i>m</i> <l> (<i>mimo ust. spoj.</i>) <i>kniž. a expr.</i> květen (syno) deštivý máj, První máj,</p> <p>májový <i>príd.</i> májový den, májový průvod, prvomájový</p> <p>máj -e májka -y <i>ž</i> štíhlý strom ozdobený stuhami, kt. staví venkovská mládež na 1. máje postavit děvčeti máj</p>

Ze zpracování ve výkladových slovnících vyplývá, že slovo *máj* se v češtině ve významu *květen* používá pouze v ustálených slovních spojeních, jinak se jedná o slovo expresivní (SSJČ) nebo knižní a expresivní (SSČ). Rozdílnou frekvenci slov *květen* a *máj* dosvědčuje také Český národní korpus (SYN), který u slova *květen* zachytává 486 692 výskytů, zatímco u slova *máj* je frekvence nižší, korpus zachytává pouze 47 416 výskytů. Na přeci jen relativně vysoké frekvenci slova *máj* v ČNK se podílí zejména jeho použití v slovním spojení 1. máj, a také v názvu slavného díla Máj českého spisovatele K. H. Máchy (kromě toho musíme počítat i s výskytem vnitrojazykového homonyma *máj*, synonymního se slovem *májka*, jak jej zachytávají výkladové slovníky).

Z hlediska srovnávání postavení lexémů *máj* ve slovenštině a v češtině, zejména se zřetelem na jeho příznakovost v češtině, je zajímavý vývoj vzájemných vztahů lexémů *květen* a *máj*, na který ve vícero pracích upozorňují čeští lingvisté (Daneš, 1964; Havránek, 1974;

Horálek, 2002). Při diachronním pohledu se ukazuje, že neutrálním pojmenováním měsíce byl v češtině původně lexém *máj*, a až J. Jungmannem bylo (při překladu Ataly, 1805) do užívání vneseno slovo *květen*, přičemž právě ono mělo zpočátku zabarvení knižního, poetického výrazu. Jejich vzájemný vztah se však postupně obrátil, zřejmě i se zřetelem k symetrii v pojmenování českých měsíců, kde mělo internacionální pojmenování mezi domácími slovy specifické postavení. Na osobitost vývoje vzájemného vztahu slov upozorňuje B. Havránek: „Jistě v tom pomáhalo i to, že konec konců označování kalendářních měsíců je vázáno s odbornou vrstvou jazyka, ale nejen v této vrstvě, ale i v běžném úzu v průběhu jednoho století vytlačilo postupně nové slovo *květen* starobylý *máj*. A ještě jeden paradox: přitom slovo *květen* se narodilo u Jungmanna jako poetismus a samo svým vývojem vytlačilo staré slovo *máj* — nehledíme-li na zbytky lidové a na odvozená slova — ve spisovném jazyce do oblasti básnického jazyka“ (Havránek, 1974).

Z pohledu porovnání výskytu lexémů *máj* a *květen/kveten* v paralelním korpusu vyplývá, že je i v tomto případě výsledek téměř stejný, jako u lexémů *april* a *duben*. Lexém *máj* se v par-skcs-all-3.0-sk vyskytuje 36 713x, čemuž v češtině odpovídá 56 výsledků, zatímco lexém *květen* je v par-skcs-all-3.0-cs zachycen 36 634x a výskyt výrazu *kveten* v par-skcs-all-3.0-sk se (podle očekávání) rovná nule.

V par-skcs-fic-3.0-sk, který zachycuje beletristické texty, se v slovenských textech slovo *máj* vyskytuje 308x, přičemž v českých textech mu 49x odpovídá slovo *máj* a 232x slovo *květen*. Pro příklad konfrontace používání názvů měsíců mohou posloužit následující ukázky textů. Ve vybraných dokladech můžeme vidět na jedné straně systémovou textovou ekvivalenci slovenských (internacionálních) a českých (domácích) pojmenování, také však využití lexému *máj* v českých textech v kontextu s láskou a milenci.

	par-skcs-fic-3.0-sk		par-skcs-fic-3.0-cs
VZam4	Teraz nemáme nič , “ sťažuje sa Curtius bratovi v liste z 2 . februára 1880 , “ a v apríli alebo v máji musíme končiť.	VZam4	„ Nyní nemáme nic , “ stěžuje si Curtius bratrovi v dopise z 2 . února 1880 , „ a musíme v dubnu nebo v květnu skončit .

JNer1	Po chladnom ospanlivom apríli prišiel teplý máj , v tom roku sme mali krásnu jar .	JNer1	Po chladném , mhouřavém dubnu přišel teplý květen , překrásné jaro měli jsme toho roku .
JKun2	No február sa rýchlo minul a v marci už začalo byť suchšie , teplejšie a cez apríl k máju čo deň to príjemnejšie.	JKun2	Únor však rychle utekl a v březnu už začalo být sušejí a tepleji a v dubnu a květnu den co den příjemněji .
KČap4	Nech idú do kelu milenci so svojím velebením mája . V máji stromy a kvetiny iba kvitnú , ale v apríli pučia .	KČap4	Ať si jdou do háje milenci se svým velebením máje ; v máji stromy a květiny jenom kvetou , ale v dubnu vyrážejí ;
BChňo2	Ubehol apríl , uplynul máj , lásky čas , zakvitli sady , v bratislavských záhradách sa zapálili čerešne , zlatli marhule a vodca nie a nie vybudovať tisícročný poriadok a novú Európu .	BChňo2	Uběhl duben , uplynul máj , lásky čas , rozkvetly sady , v bratislavských zahradách se zapálily třešně , zlatly meruňky , a vůdce ne a ne vybudovat tisíciletý pořádek a novou Evropu .

Slovenské a české lexémy *apríl* a *máj* vystupujú tedy jako stylistická mezijazyková homonyma, což se odráží v jejich rozdílném využití, které dokládá i korpusová frekvence.

Kromě pojmenování měsíců vystupují jako slovensko-česká mezijazyková homonyma také pojmenování dalších částí roku, a sice názvy tří ročních období. Stručně se tedy ještě přistavíme u těchto lexémů – *jar/jaro*, *leto/léto* a *jeseň/podzim*. U každého se objevuje jiný typ mezijazykové homonymie.

Slovo *jar* je v překladových slovnících zpracováno tímto způsobem:

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
jar , -i ž. 1. ● jaro jarný jarnost'	jaro -a s. 1. ● jar: <i>na jaře kvetou stromy</i> na jar kvitnú stromy; <i>z jara</i> (pís. i zjara) z jari; <i>k jaru</i> na jar; <i>Pražské j.</i> Pražská jar ◇ <i>jedna vlaštovka j. nedělá</i> bez jednej lastovičky bude leto

Jak si můžeme povšimnout, u obou substantiv se shoduje význam, nicméně zatímco slovenský lexém je rodu ženského, v češtině je v rodě středním. V tomto případě se tedy jedná o gramatickou mezijazykovou homonymii. Ve slovenštině (a zachycen v SČS) můžeme však najít také formálně shodný lexém *jaro*:

Slovensko-český slovník
jarý jaro přísl. 1. jaře

Slovenský lexém *jaro* je příslovce, tedy ve srovnání s formálně shodným českým substantivem *jaro* se jedná o jiný slovní druh. Liší se významově, nicméně z hlediska dělení homonymie by se zde dalo hovořit o homonymii slovnědruhově (která bývá provázána rozdíly v sémantice lexémů).

Další z pojmenování ročních období, kde se vyskytuje mezijazyková homonymie, představují lexémy *leto/léto*. V překladových slovnících jsou zachycena následovně:

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
leto , -a, 2. mn. - <i>liet</i> s. 1. ● leto: <i>babie l.</i> ; lid. (rok) <i>tohto leta</i> (v létě) letošního roku, letos	léto -a s. 1. ● leto: <i>je po létu</i> je po lete; <i>babí l.</i> babie leto 2. obyč. pl. <i>léta</i> rok: <i>znát někoho l-a</i> poznať niekoho roky a (dlhé) roky; <i>být v l-ech</i> byť v rokoch; <i>jde do let</i> roky mu pribúdajú; <i>za mladých let</i> za mlada, za mladi; <i>na stará l-a</i>

	na starosť, na staré roky 3. pl. <i>léta</i> les. letokruhy: <i>l-a dubu</i> letokruhy duba ◇ expr. <i>být sto let za opicemi</i> byť sto rokov za opicami; <i>po l-ech letoucích</i> po čase nečase, po veľmi dlhom čase; v <i>zimě</i> v <i>l-ě</i> v zime v lete; zastar. <i>l-a Páně</i> roku Pána; expr. <i>vypadat, tvárit se jako sedm drahých let</i> vyzerat', tváriť sa ako (božie) umučenie; <i>dlouhá l-a!</i> nech ťa (vás) pánboh živí! na dlhý život!
--	--

Lexém *leto* je poměrně typickým příkladem mezijazykové homonymie, tak, jak je zachycena rovněž v zrcadlovém slovníku – mezijazyková homonymie se zde zakládá na rozdílném počtu překladových ekvivalentů. V SČS je lexém *leto* zachycen v jednom významu ve smyslu ročního období – v češtině mu odpovídá *léto*. ČSS naproti tomu ukazuje bohatší sémantickou strukturaci lexému v češtině. Ve zpracování heslové statě překladového slovníku tak českému lexému *léto* odpovídá vícero slovenských překladových ekvivalentů – kromě shodného (paronymního) ekvivalentu ve významu ročního období *leto*, také překladové ekvivalenty *rok* (k druhému významu) a *letokruhy* (k třetímu významu, zachycenému s poznámkou *pl.*).

Jako jednovýznamový lexém zachycují *leto* také slovenské výkladové slovníky, pouze v SSJ můžeme (s poznámkou *ľud.*) nalézt také druhý význam – „rok“. Pro další konfrontační výzkum by bylo zajímavé sledovat oba diferenční významy, nicméně při množství výskytů by tématu muselo být věnováno více prostoru, než je v rámci této práce možné.

Posledním z pojmenování roční doby s výskytem mezijazykové homonymie je lexém *jeseň*. V překladových slovnících je zpracován následovně:

Slovensko-český slovník	Česko-slovenský slovník
jeseň , -ne ž. 1. podzim, jeseň jesenný	jeseň -ně ž. 1. kniž. jeseň: <i>j. života</i>

Na základě překladových slovníků se lexém *jeseň* jeví být stejným typem mezijazykového homonyma, jako v případě lexémů *april* a *máj*, jedná se zde o mezijazykové homonymum

stylistické. Při konfrontaci s lexémem *podzim* je zřejmé, že lexém *jeseň* je méně používaným. V Českém národním korpuse (SYN) má výraz *podzim* 311 399 výskytů, zatímco *jeseň* pouze 703, přičemž mnohé z výskytů se objevují v podobě místního názvu.

Při porovnání výskytu lexému *jeseň* ve slovenštině a v češtině v paralelním korpusu par-skcs-all-3.0-sk se potvrzuje předpoklad vysoké míry frekvenční difference – ve slovenských textech je výraz nepoměrně frekventovanější, vyskytuje se v nich 1397x, oproti tomu v českých textech je zachycen jen 10x (přičemž v daných textech může být vnímán jako knižní výraz ve shodě s kvalifikací, kterou mu udělují také výkladové slovníky).

Lexémům *apríl* a *máj*, stejně jako celkové problematice pojmenování jednotlivých měsíců nejen v jazyce českém a slovenském, ale také v dalších slovanských jazycích, jako je například chorvatština (viz J. V. Komárková, 2007), již bylo věnováno mnoho pozornosti. Přesto však stále existuje mnoho možností, jak ve výzkumu dané tematiky pokračovat a rozšiřovat jej i z jiných hledisek a na základě dalších zdrojů, neboť se jedná o téma velmi rozsáhlé, kde se nabízí různé možnosti, jakým způsobem jej uchopit. V našem přehledu jsme se snažili upozornit na to, že v lexikálním poli názvů měsíců a podobně i u názvů ročních období se také vyskytuje mezijazyková homonymie představující přítomnost stylistických mezijazykových homonym, kde zejména v češtině existence synonym nabízí (a také vyžaduje) volbu při výběru ekvivalentů slovenských lexémů v konkrétních komunikačních situacích.

4. Závěr

Podnětem k výběru tématu lexikální mezijazykové homonymie pro moji bakalářskou práci byl fakt, že do současnosti nebylo zpracováno žádné dílo, které by se zabývalo v ucelenější podobě slovensko-českou, případně česko-slovenskou mezijazykovou homonymií, narozdíl od jiných slovanských jazyků, kterým bylo v tomto ohledu věnováno více pozornosti. Moje práce tedy měla za cíl věnovat se této problematice detailněji a podat co možná nejvíce ucelený přehled o slovensko-české mezijazykové homonymii tak, jak je možné ji zpracovat na základě konfrontace zpracování slovní zásoby ve dvou překladových slovnících.

Hlavním výstupem celé práce je zrcadlovým principem zpracovaný slovník slovensko-českých mezijazykových homonym (v rozmezí písmen A-L), přičemž jevům, které se při procesu tvoření vynořily, je věnováno několik samostatných podkapitol ve dvou hlavních částech práce. Pro úvod do problematiky mezijazykové homonymie a paradigmatických vztahů ve slovní zásobě obecně byly v první části zpracovány teoretické poznatky ohledně polysémie, homonymie, paronymie a mezijazykové homonymie včetně jejich dělení a demonstrace jednotlivých jevů na konkrétních příkladech. Z důvodu absence podrobnějších prací k tématu slovensko-české mezijazykové homonymie byly využity poznatky jak z obecných jazykovědných příruček, tak také z jednotlivých, poměrně stručných, časopiseckých článků týkajících se dané problematiky. Kromě nich při zpracování teorie posloužily jako zdroj pro poznání mezijazykových vztahů díla, která byla věnována mezijazykové homonymii v rámci jiných slovanských jazyků, na jejichž základě se ukázala obecná platost vztahových principů mezi slovanskými jazyky. V praktické části jsem věnovala pozornost zdrojům, které jsem při práci používala, a dále jednotlivým jevům, které ve slovnících byly, popřípadě nebyly zachyceny. Detailněji byla zpracována například stylistická mezijazyková homonymie na příkladech několika různých skupin slov, mezijazyková homonymie gramatická nebo mezijazyková homonymie vícenásobná. Z hlediska posledně jmenovaného jevu byla pozornost věnována zvláště lexémům *dievča/dievka* v konfrontaci s českými lexémy *děvče/děvka/dívka*, které se ukazují při komunikaci jako poměrně problémové, neboť se při nich jako frekventovaných mezijazykových homonymem projevuje potenciální zrádnost s možností vzájemného nepochopení.

Zvláštní kapitolu mojí práce tvoří text o mezijazykové homonymii v názvech měsíců a ročních období. Tato kapitola se zabývá historickým jazykovým podkladem, ze kterého daná pojmenování vycházejí a následně za pomoci různých zdrojů, jako jsou jednotlivé jazykové korpusy a zpracování lexémů ve výkladových slovnících porovnává fungování lexémů v obou jazycích a jejich relativní frekvence. Detailněji byly z tohoto hlediska zkoumány lexémy *apríl/duben, máj/květen, jar/jaro, leto/léto a jeseň*.

Ze zpracování bakalářské práce vyplývá, že mezijazyková homonymie tvoří podstatnou a nezanedbatelnou složku ve slovensko-českých jazykových vztazích, která byla dosud neprávem opomíjena, neboť neznalost vzájemných vztahů mezi češtinou a slovenštinou může způsobit mnohá nedorozumění v komunikaci a nepříjemnosti při překladatelské praxi.

Výsledkem práce je tedy zrcadlový slovník slovensko- českých mezijazykových homonym vytvořený z části slovníku A-L, který by spolu s dalšími zrcadlovými slovníky zpracovanými v jiných bakalářských pracích za přispění novějších poznatků z výkladových slovníků a dalších zdrojů mohl být praktickou pomůckou při odhalování zrádností mezi slovenštinou a češtinou v jejich současných jazykových podobách.

5. Seznam použité literatury:

- BARTÁKOVÁ, Jarmila: *K zradnostiam v blízkopříbuzných jazykoch*. In: D. Šlosar (ed.): Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Řada jazykovědná A 46. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, 1998, s. 151-159.
- BĚLIČ, Jaromír - JEDLIČKA, Alois a kol.: *Slovenština, vysokoškolská učebnice pro studující českého jazyka*. Praha: SPN, 1964.
- BENKOVIČOVÁ, Jana – DOLNÍK, Juraj: Formálno-sémantické obmieňanie slova a paronymá. In: Slovenská reč, 51, 1986, č. 3, s. 153-162.
- BUDOVÍČOVÁ, Viera: *Semikomunikácia ako lingvistický problém*. In: Studia Academica Slovaca 16. Prednášky XXIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. J. Mistrík (ed.). Bratislava: Alfa 1987, s. 49–66.
- Česko-slovenský slovník. Bratislava: VEDA, 1981.
- DANEŠ, František: Malý průvodce po dnešní češtině. Orbis, 1964.
- DOLNÍK, Juraj: *Lexikológia*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2003.
- DOLNÍK, Juraj: Mnohovýznamovosť a sémantické odvodzovanie. In: Kultúra slova, 23, 1989, č. 10, s. 321-329.
- DOLNÍK, Juraj: Paronymá v slovenčine a ich štylistické využitie. In: Studia Academica Slovaca, 1986, r. 15, s. 103-116.
- ERBEN, Karel Jaromír: *Jmena měsíců slovanská zvláště a česká vůbec*. In: Časopis českého museum 23, 1849, I, s. 133–176.
- FILIPEC, Josef, ČERMÁK, František: *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985.
- GAŠPARÍKOVÁ, Želmíra, KAMIŠ, Adolf: *Slovensko-český slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1983.
- GREGOR, Ferenc: Novšie údaje k dejinám slovenských názvov mesiacov. In: Slovenská reč, 54, 1989, č. 4, s. 215-223.
- HÁDKOVÁ, Marie: Mezijazyková homonyma a čeština jakožto cizí jazyk. In: Profesor Hauser jubilující – Sborník příspěvků ze semináře konaného 10.4. 2001 při příležitosti 80. narozenin prof. PhDr. Přemysla Hausera, CSc. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2001.
- HAUSER, Přemysl: *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN, 1980.
- HAVRÁNEK, Bohuslav: Květen, máj. In: Naše řeč, r. 57, 1974, s. 169-174.

- HAVRÁNEK, Bohuslav et al.: *Příruční slovník jazyka českého*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1935-1957.
- HAVRÁNEK, Bohuslav et al.: *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia, 1960-1971.
- HORÁKOVÁ, Radmila: *Interlingválne homonymá ako lexikografický problém*. Slavica Slovaca, 2003, roč. 38, s. 13 – 21.
- HORÁLEK, Jan: ... nejde jen o slova. Milenium Publishing s.r.o., 2002.
- HORECKÝ, Ján, BUZÁSSYOVÁ, Klára, BOSÁK, Ján a kol.: *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda, 1989.
- JÍLEK, Viktor. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty: studijní text pro distanční studium*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005.
- KOLLÁR, Dezider: *Medzijazyková homonymia*. In: Studia Academica Slovaca, 1987, roč. 11, s. 229 – 233.
- Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2003.
- LOTKO, Edvard: *Zrádná slova v polštině a češtině: (lexikologický pohled a slovník)*. Olomouc: Votobia, 1992.
- MAJTÁN, Milan: Slovenské názvy mesiacov. In: Kultúra slova, 4, 1970, s. 156-158.
- ONDREJKOVÁ, Renáta: *Od začiatku ledňa až do prasiňca (Staré slovenské názvy mesiacov)*. In: Kultúra slova, 4, 2002, s. 21-33.
- ONDRUS, Pavel, HORECKÝ, Ján, FURDÍK, Juraj: *Súčasný slovenský spisovný jazyk: lexikológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakl., 1980.
- ONDRUŠ, Šimon: Zo slovensko-českej lexikálnej konfrontácie. In: Studia Academica Slovaca, r. 13, 1984, s. 435-452.
- ONDRUŠ, Šimon; SABOL, Ján: *Úvod do štúdia jazykov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1981.
- ORGOŇOVÁ, Oľga, BOHUNICKÁ, Alena: *Lexikológia slovenčiny. Učebné texty a cvičenia*. Univerzita Komenského Bratislava, 2011.
- PALKOVIČ, Konštantín: O slovenských názvoch mesiacov. In: Jazykovedné štúdie. 12. Peciarov zborník. Red. J. Růžička. Bratislava: Veda 1974, s. 241 — 246.
- PANČÍKOVÁ, Marta: *Zradnosti pol'skej a slovenskej lexiky*. Opole: Wydawnictwo PRO, 2005.
- PECIAR, Štefan: *Vzťah polysémie a homonymie*. In: Slovo a slovesnosť, 41, 1980, s. 86-92.

RIPKA, Ivor; IMRICHOVÁ, Mária: *Základy slovenskej lexikológie*. Prešov: *Pravidlá slovenského pravopisu*. Bratislava: Veda, 2000. Prešovská Univ., Fak. Humanitných a Prírodných Vied, 2003.

Slovník slovenského jazyka. Bratislava, VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959 – 1968.

SOCHOVÁ, Zdeňka: *Blízke jazyky a konfrontační lexikografie*. Naše řeč, 3, r. 74, 1991, s. 124-131.

SOKOLOVÁ, Miloslava: *Český jazyk. Diferenčné javy a cvičenia*. Košice: UPJŠ 1991.

STRAKOVÁ, Vlasta: *Poznámky ke konfrontační analýze lexikálního systému slovenštiny a češtiny*. In.: Slavica Pragensia, roč. 25. Praha: UK 1985.

ŠIKRA, Juraj: *Lexikálna homonymia*. In: Jazykovedný časopis, 1992, roč. 43, s. 13 – 25.

ŠTÚR, Ľudovít: *Nárečja Slovenskuo. alebo. Potreba písania v tomto nárečí*. V Prešporku 1846.

VILLNOW KOMÁRKOVÁ, Jana: *Chorvatské názvy mesíců z hlediska původu*. In: Krejčí, P. (ed.): *Chorvatsko, Chorvaté, chorvatština*. Brno 2007, 205–211.

VLČEK, Josef. *Úskalí ruské slovní zásoby: slovník rusko-české homonymie a paronymie*. Praha: Svět sovětů, 1966.

Český národní korpus - SYN. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz//>

Slovenský národný korpus – prim-6.0-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2013. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.

Slovenský národný korpus – par-skcs-3.0. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2013. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.

Slovenský národný korpus – par-skcs-fic-3.0. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2013. Dostupný z WWW: <http://korpus.juls.savba.sk>.

České tradice - *Apríl - historie a původ zvyku* [online]. REV. 2006-03-03, dostupné na <http://www.ceske-tradice.cz/tradice/jaro/april> [cit. 2014-08-04]

Zlatý fond denníka SME - http://zlatyfond.sme.sk/dielo/531/Dobsinsky_Prostonarodne-slovenske-povesti-Druhy-zvazok/41; [cit. 2014-07-15]

Zlatý fond denníka SME http://zlatyfond.sme.sk/dielo/929/Nadasi-Jege_Z-listov/1; [cit. 2014-07-15]

Zlatý fond denníka SME -

<http://zlatyfond.sme.sk/vyhľadavanie/?cx=013472242624402209930%3Aotp1t794qsw&cof=FORID%3A11&q=duben&sa.x=0&sa.y=0>; [cit. 2014-08-04]

6. Seznam příloh

Příloha č. 1 - Zrcadlový slovník česko-slovenských mezijazykových homonym (A - L)